

Центральноукраїнський національний технічний університет
ЦЗДО
Кафедра «Міжнародних економічних відносин»

«Допущено до захисту»
Зав. кафедрою МЕВ
д.е.н., професор

_____ Іван МИЦЕНКО
« ____ » _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
за першим (бакалаврським) рівнем вищої
освіти
на тему:
«Зовнішньоторговельна політика країн Центральної та Східної
Європи в умовах поглиблення євроінтеграції»

Виконав здобувач вищої освіти
3 курсу, групи МЕВ-21скз
ОПП «Міжнародні економічні
відносини»
спеціальності 292 «Міжнародні
економічні відносини»
_____ Парфенюк Б.А.
« ____ » _____ 2024 р.

Керівник роботи
к.е.н., доцент
_____ Микола СУХОМЛИН
« ____ » _____ 2024 р.

Рецензент:
к-т екон. н., доцент
_____ Ілона АНДРОЩУК

м. Кропивницький

АНОТАЦІЯ

Зовнішньоторговельна політика країн Центральної та Східної Європи в умовах поглиблення євроінтеграції. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття вищої освіти ступеня «бакалавр» за освітньо-професійною програмою «Міжнародні економічні відносини» зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини». – Центрально-український національний технічний університет. - Кропивницький. 2024.

У кваліфікаційній роботі досліджується зовнішньоторговельна політика країн Центральної та Східної Європи в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів. Систематизовано теоретичні засади дослідження спільної торговельної політики ЄС. Визначено сутність і особливості формування спільної торговельної політики ЄС. Проаналізовано передумови адаптації торговельного режиму країн Центральної та Східної Європи до спільної торговельної політики ЄС. Систематизовано напрями трансформації зовнішньоторговельної політики країн Центральної та Східної Європи в умовах членства в ЄС. Обґрунтовано організаційно-економічний механізм адаптації зовнішньої торгівлі країн Центральної та Східної Європи до умов ЄС. Здійснено оцінку економічних наслідків приєднання країн Центральної та Східної Європи до ЄС. Проаналізовано особливості зовнішньоторговельної політики країн Центральної та Східної Європи в умовах членства в ЄС. Визначено перспективи розвитку зовнішньоторговельної політики України щодо країн Центральної та Східної Європи. З'ясовано основні принципи формування сучасної зовнішньоторговельної політики України в умовах реалізації євроінтеграційної стратегії. Проаналізовано сучасний стан і перспективи зовнішньої торгівлі України з країнами Центральної та Східної Європи. Обґрунтовано стратегічні напрями вдосконалення зовнішньоторговельної політики України з урахуванням досвіду країн Центральної та Східної Європи.

Ключові слова: європейська інтеграція, ефекти міжнародної інтеграції, зовнішньоторговельна політика, економічний розвиток, країни Східної Європи, конкурентоспроможність економіки.

ANNOTATION

Foreign Trade Policy of the Countries of Central and Eastern Europe in Conditions of Deepening European Integration. – Manuscript.

Qualification Work for Obtaining a Higher Education Degree "Bachelor" in the Educational-Professional Program "International Economic Relations" in the Specialty 292 "International Economic Relations". – Central Ukrainian National Technical University. Kropyvnytskyi. - 2024.

The qualification work examines the foreign trade policy of the countries of Central and Eastern Europe in the context of deepening European integration processes. The theoretical foundations of the study of the common trade policy of the EU are systematized. The essence and features of the formation of the common trade policy of the EU have been determined. The prerequisites for the adaptation of the trade regime of Central and Eastern European countries to the common trade policy of the EU are analyzed. The directions of the transformation of the foreign trade policy of the countries of Central and Eastern Europe in terms of EU membership are systematized. The organizational and economic mechanism for adapting the foreign trade of the countries of Central and Eastern Europe to the conditions of the EU is substantiated. An assessment of the economic consequences of the accession of Central and Eastern European countries to the EU was carried out. Peculiarities of the foreign trade policy of Central and Eastern European countries under the conditions of EU membership are analyzed. The prospects for the development of Ukraine's foreign trade policy in relation to the countries of Central and Eastern Europe have been determined. The main principles of the formation of the modern foreign trade policy of Ukraine in the conditions of the implementation of the European integration strategy are clarified. The current state and prospects of Ukraine's foreign trade with the countries of Central and Eastern Europe are analyzed. The strategic directions for improving the foreign trade policy of Ukraine are justified, taking into account the experience of the countries of Central and Eastern Europe.

Key words: European integration, economic development, Eastern European countries, effects of international integration, the “locomotive” effect, competitiveness of the economy.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СПІЛЬНОЇ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС	11
1.1. Теоретичні засади аналізу спільної торговельної політики ЄС	11
1.2. Сутність і особливості формування спільної торговельної політики ЄС	17
1.3. Передумови адаптації торговельного режиму країн Центральної та Східної Європи до спільної торговельної політики ЄС	22
Висновки до першого розділу	29
РОЗДІЛ 2. НАПРЯМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗОВНІШНЬО-ТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ В УМОВАХ ЧЛЕНСТВА В ЄС	31
2.1. Аналіз процесів зростання зовнішньої торгівлі країн ЦСЄ в умовах євроінтеграції	31
2.2. Оцінка економічних наслідків приєднання країн Центральної та Східної Європи до ЄС	35
2.3. Особливості зовнішньоторговельної політики країн Центральної та Східної Європи в умовах членства в ЄС	42
Висновки до другого розділу	46
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ	49
3.1. Основні принципи формування сучасної зовнішньоторговельної політики України в умовах реалізації євроінтеграційної стратегії	49
3.2. Стратегічні напрями вдосконалення зовнішньоторговельної політики України з урахуванням досвіду країн Центральної та Східної Європи	54
Висновки до третього розділу	58
ВИСНОВКИ	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	64
ДОДАТКИ	74

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Україна сьогодні прямує курсом європейської інтеграції, оскільки в умовах збройної агресії з боку РФ європейський вибір України не має альтернативи. Інтеграція країн Центральної та Східної Європи (ЦСЄ) до Європейського Союзу вимагала адаптації зовнішньоторговельної політики відповідно до сучасних вимог спільної торговельної політики ЄС, заснованої на систематичній трансформації власної економіки. Така адаптація країн ЦСЄ передбачена для приведення правових, нормативних, соціально-економічних та інституційних елементів їх економіки у відповідність до вимог ЄС.

У кваліфікаційній роботі зроблено наголос на країнах Центральної та Східної Європи, таких як Естонія, Латвія, Литва, Польща, Словаччина, Словенія, Угорщина та Чехія, – це країни з найбільш успішними реформами в національній економіці та зовнішньоторговельній політиці. Ці країни підтримують усталені економічні відносини з нашою країною, яка на початку підготовки до членства в ЄС мала економічну структуру, аналогічну українській, а перспективи європейського вибору України для реалізації стратегії європейської інтеграції вимагають вивчення шляхів і наслідків адаптації національної економіки країн ЦСЄ, зокрема у сфері торговельної політики.

В українській економіці вивчення європейської інтеграції в основному спрямоване на розкриття теоретичних засад зовнішньоекономічної та зовнішньоторговельної політики, але процес трансформації країн ЦСЄ під час їх підготовки та вступу до ЄС досліджується недостатньо. Теоретичні основи зовнішньоторговельної політики сьогодні досить ґрунтовно вивчені. Особливо важливі дослідження, в яких викладаються причини міжнародної торгівлі, її суть і умови, що впливають на розвиток торгової політики країни, містяться в працях А.Сміта, Дж.Вайнера, А. Баласубрахмана, С. Гефернана, Д. Рікардо, Р. Кругмана, М. Кордена, Р. Левіна, Ф. Ліста, Р. Нельсона, Д. Ренельта, М. Саліса, М. Портера, Д. Сапсфорда.

Як економічний феномен, проблема міжнародної торгівлі і зовнішньоторгівельної політики досліджували такі українські вчені як, Я. Бураковський, В. Будкін, А. Білорус, А. Гребельник, П. Буряк, А. Гупало, В. Горбатенко та інші. Х. Гелб, Б. Камінський, М. Домбровський, А. Чаба, В. Будкін, Я. Корнай, А. Гайдуцький, А. Кровяк, Я. Гледі, П. Трощинський, М. Оніщук, А. Шнирков зосереджувались на питаннях зовнішньоторгівельної політики та напрямів економічних перетворень в умовах членства країн ЦСЄ в Євросоюзу.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є узагальнення теоретичних засад спільної торговельної політики Євросоюзу та розробка організаційно-економічного механізмів адаптації зовнішньоторгівельної політики країн ЦСЄ до спільної торговельної політики Євросоюзу.

Для досягнення визначеної мети у кваліфікаційній роботі поставлені такі **завдання**:

- визначити сутність і особливості формування спільної торговельної політики ЄС;
- проаналізувати передумови адаптації торговельного режиму країн Центральної та Східної Європи до спільної торговельної політики ЄС;
- систематизувати напрями трансформації зовнішньоторговельної політики країн Центральної та Східної Європи в умовах членства в ЄС;
- обґрунтувати організаційно-економічний механізм адаптації зовнішньої торгівлі країн Центральної та Східної Європи до умов ЄС;
- здійснити оцінку економічних наслідків приєднання країн Центральної та Східної Європи до ЄС;
- проаналізувати особливості зовнішньоторговельної політики країн Центральної та Східної Європи в умовах членства в ЄС;
- визначити перспективи розвитку зовнішньоторговельної політики України щодо країн Центральної та Східної Європи;

- з'ясувати основні принципи формування сучасної зовнішньоторговельної політики України в умовах реалізації євроінтеграційної стратегії;

- проаналізувати сучасний стан і перспективи зовнішньої торгівлі України з країнами Центральної та Східної Європи;

- обґрунтувати стратегічні напрями вдосконалення зовнішньоторговельної політики України з урахуванням досвіду країн Центральної та Східної Європи.

Об'єктом дослідження є ключові механізми та інструменти реалізації та особливості зовнішньоторговельної політики країн ЦСЄ, її адаптація до спільної торговельної політики Євросоюзу.

Предметом дослідження є процеси розвитку зовнішньоторговельної політики країн ЦСЄ в контексті підготовки та членства в ЄС.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є історико-логічний, системно-структурний підходи до аналізу зовнішньоторговельних процесів і зв'язків, порівняльний, індуктивно-дедуктивний і статистичний методи. Дослідження також ґрунтується на емпіричному та кореляційно-регресійному аналізі впливу макроекономічних чинників на зовнішню торгівлю країн ЦСЄ і України.

Інформаційну базу дослідження становлять офіційні договори, документи, положення, рішення, інші нормативні документи Євросоюзу, офіційні матеріали національних урядів країн ЦСЄ, Міністерства фінансів, Міністерства економіки, спеціалізованих зовнішньоторговельних установ, звіти та аналітичні публікації міжнародних економічних та фінансових організацій, наукові дослідження українських і зарубіжних вчених. Статистичні показники щодо зовнішньої торгівлі країн ЦСЄ наведені за публікаціями Євростату. Також використані статистичні матеріали СОТ, Державного комітету статистики України, а також дані з довідкових видань МВФ (International Financial Statistics).

Обсяг і структура дослідження. Завдання і різноплановість кваліфікаційної роботи обумовили її загальну логіку та структуру. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст роботи викладено на 61 сторінці, включаючи 7 таблиць, 9 рисунків, 1 додатку на 4 сторінці. Список використаних джерел на 10 сторінках містить 98 найменувань.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СПІЛЬНОЇ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

1.1. Теоретичні засади аналізу спільної торговельної політики Євросоюзу

Важливою основою міжнародної торгівлі є зовнішньоторгівельна політика її учасників. Це один з найбільш часто використовуваних термінів, який традиційно розпізнається на інтуїтивному рівні або замінюється визначенням інструментів торгової політики. У широкому розумінні термін "торгова політика" в теорії міжнародної торгівлі відноситься до уряду, який регулює міжнародний обмін товарами та послугами та контролює міжнародне переміщення факторів виробництва, особливо робочої сили. У контексті інтеграції та глобалізації світової економіки це поняття зазнає змін, і при його визначенні безсумнівно, що необхідно враховувати вплив політики міжнародних економічних інститутів на економічний розвиток країни. Тому ринок визначає торговельну політику в першу чергу як регулювання доступу на внутрішній ринок іноземних товарів і послуг і забезпечення доступу на зовнішні ринки.

Визначаючи категорію "зовнішньоторгівельна політика", вітчизняні дослідники зосереджуються на різних аспектах цієї концепції. Згідно з визначенням Мочерного С., зовнішньоторгівельна політика заохочує і розвиває торговельні відносини з іншими країнами, забезпечує національні інтереси у зовнішній торгівлі і відносинах з іноземними контрагентами. На думку вітчизняних економістів, зовнішньоторгівельна політика – це правило, прийняте в країні для реалізації та регулювання зовнішньоторгівельної політики [72, с.190].

Садула Л. М. [71, с. 7] зазначає, що зовнішньоторгівельна політика є національною, економічною та політичною вимогою під впливом процесів, що відбуваються у світовій торговій системі, таких як інтернаціоналізація, інтеграція, інтернаціоналізація та глобалізація. Українець Л.А. [84, с. 6-8], доводячи, що концепція забезпечення національних інтересів відіграє

пріоритетну роль у формуванні зовнішньоторговельної політики держави, у своїй роботі припускає необхідність вивчення зовнішньоторговельної політики щодо факторів навколишнього середовища економічного розвитку.

Науменко Н.С. доводить, що поняття «зовнішньоторговельна політика» тісно пов'язане з категорією "режим зовнішньої торгівлі", яка має на увазі ряд умов, що розглядають регулювання кількісних і якісних поставок імпортованих (експортованих) товарів і послуг на внутрішній ринок для забезпечення захисту вітчизняних товарів і послуг на міжнародному ринку. Запобіжні заходи та відповідні інструменти, що використовуються протягом певного періоду часу роблять його важливою складовою політики [56, с.8].

В цілому, погоджуючись з такою інтерпретацією торгової політики і торгової системи, ми відзначаємо, що ці категорії слід розглядати не тільки у вузькій, але і в більш широкій інтерпретації. У цьому контексті опис системи зовнішньої торгівлі, підготовлений експертами СОТ, представляється більш вичерпним. У процесі вивчення поняття "зовнішньоторговельний режим", для систематичної оцінки торгової системи конкретної країни, для вивчення трактування експертами Світової організації торгівлі (СОТ), які внесли істотний внесок у розуміння суті цього явища, фахівці СОТ розробляють важливий внесок у систематичну оцінку торгової системи конкретної країни. Йдеться про документ, який носить назву Меморандум про зовнішньоторговельний режим (таблиця 1.1). Оскільки члени СОТ прагнуть зрозуміти економічну і ділову систему членів (заявників) СОТ, необхідно зібрати і представити значний обсяг інформації для забезпечення відповідності вимогам і принципам організації. Торгові угоди, тарифна політика, статистичні дані тощо на додаток до даних, також аналізується інформація про розвиток економіки та правової системи, стан приватизації, цінову та фінансову політику, валютну та банківську політику. Форма Меморандуму про зовнішньоторговельний режим містить 7 стандартних розділів [65]: 1) вступний розділ; 2) економічна політика; 3) основа для вжиття та реалізації заходів (державна політика); 4) режим торгівлі товарами;

5) торговельний режим; 6) режим торгівлі послугами; 7) торговельно-економічні відносини з третіми країнами.

Таблиця 1.1

**Проформа (формат) звіту робочої групи СОТ стосовно оцінки
зовнішньоторговельного режиму країни**

I. Вступна частина
II. Економічна політика
III. Основа прийняття та впровадження заходів (Урядова політика)
IV. Режим торгівлі товарами
V. Режим стосовно торговельних аспектів прав інтелектуальної власності
VI. Режим торгівлі послугами
VII. Інші питання
VIII. Висновки
Додатки: - Проект рішення робочої групи; - Проект Протоколу; - Посилання на розклад товарних поступок; - Посилання на графік специфічних зобов'язань у секторі послуг; - Інші додатки (наприклад, перелік законодавчих та нормативних актів, таблиці товарів, що підлягають обов'язковій сертифікації, ліцензуванню, квотуванню, таблиці, що містять перелік підакцизних товарів тощо)

За: [22, с. 378].

Таким чином, це дозволяє нам стверджувати про різноманітність, складність, систематичну структуру категорії "зовнішньоторговельна політика" і її тісний зв'язок з поняттям "зовнішньоторговельний режим".

Відповідно до міжнародно-правових підходів, встановлених в рамках Угоди СОТ, головними областями і аспектами розробки і реалізації зовнішньоторговельної політики є торгівля товарами, торгівля послугами, торгівля сільськогосподарською продукцією, торгівля інтелектуальною власністю, іноземні інвестиції і захист торгових прав.

Загальна зовнішньоторговельна політика країн Євросоюзу повинна бути пов'язана, зокрема, зі змінами тарифних ставок, підписанням тарифних і торгових угод, заходами лібералізації демпінгу і субсидій, а також забезпеченням уніфікації експортної політики і заходів захисту торгівлі [31, с.118]. Договори ЄС, засновані на загальних принципах (колишня стаття 113) розкривають митне співробітництво як елемент спільної торговельної

політики в межах розділу 135, спрямованим на зміцнення митного співробітництва між державами-членами і останнім, а також комісією (колишня стаття 116) [31, с.119]. Реалізація спільної зовнішньоторговельної політики здійснюється Європейською Комісією в тісній співпраці з Радою міністрів ЄС. Координація спільної політики здійснюється відповідно до статті 133 Договору про заснування ЄС. Він виконується відповідно до статті II Конституції. Це робиться головним управлінням зовнішньої торгівлі та Комітетом, створеним відповідно до статті 133. Європейські інститути також представляють інтереси членів СОТ.

Існують різні підходи до обмежень торговельної політики ЄС. Згідно з підсумковим документом Ради ЄС, торгова політика в кінцевому підсумку включає заходи, що впливають на структуру або обсяг торгівлі ЄС. Водночас різні чинники, що регулюють міжнародну торгівлю, визначили сировинні фактори [90, с. 27]. Таким чином, спільна торгова політика в рамках реалізації ЄС залишає програми фінансування для підтримки внутрішнього експорту, угоди про постачання сировини з іншими постачальниками і загальну систему преференцій для незареєстрованих країн, що розвиваються.

Реалізація спільної торговельної політики знаходиться в межах впливу ЄС. Європейські інститути узгоджують єдиний тариф, укладають торговельні угоди з митницею, координують заходи щодо лібералізації торгівлі з третіми країнами, визначають експортну політику та вживають превентивних заходів. По-перше, припинення недобросовісної торгової практики в зародку. Якщо угода має бути укладена з третьою країною, ЄК представить свої рекомендації Раді Європи. Це, в свою чергу, дозволяє ЄС вести переговори. ЄС братиме участь у переговорах від імені ЄС та консультуватиметься зі Спеціальним комітетом-133, призначеним Радою для надання йому допомоги у вирішенні цього завдання. ЄС діє в рамках системи керівних принципів, визначених Радою Європи. Рада Європи прийняла резолюцію 133, включаючи укладення угод. Він діє відповідно до принципу кваліфікованої більшості при здійсненні повноважень, викладених у статті угоди.

До складу Комітету 133 входять представники 27 країн-членів ЄС, які захищають свої національні інтереси і знають "межі компромісу" урядів (та інших держав-членів) з комерційних і політичних питань, а також представники ЄС в якості представників спільних інтересів країн-членів ЄС. Щоп'ятниці в Брюсселі в будівлі Ради міністрів ЄС проводиться засідання Комітету 133 – за відсутності офіційних прав голосу, в межах їх повноважень, представники Комісії ЄС з вироблення рішення цієї комісії, основною функцією якої є координація спільної торговельної політики ЄС. Окрім складності торгових питань, від стратегічних питань, що виникають у жовтні на початку нового раунду торгових переговорів в рамках СОТ, до проблем, що виникають з експертами з окремих продуктів, в інтересах ЄС Комісія-133 в першу чергу розробляє торгові угоди з третіми країнами або міжнародними організаціями. Зрештою, саме цей комітет координує інтереси та пропозиції всіх держав-членів ЄС.

Зазначимо, що положення спільної зовнішньоторговельної політики ЄС обмежують і створюють деякі перешкоди для реалізації незалежної відповідної політики на національному рівні. Таким чином, при необхідності кожна країна може звернутися до Комісії для оцінки захисних заходів, які вона бажає застосувати до третіх країн, і для інформування інших країн-членів ЄС про ці заходи. Водночас комісія може в будь-який час прийняти рішення про те, що цим державам-членам слід змінити або припинити застосування цих заходів [31, с.119]. Таким чином, на практиці загальна зовнішньоторговельна політика ЄС повинна вирішувати проблему протиріч між окремими національними торговими політиками і в першу чергу шукати компроміси, що відповідають інтересам всього суспільства. Нормативне та організаційне забезпечення спільної зовнішньоторговельної політики ЄС представлено на рис. 1.1.

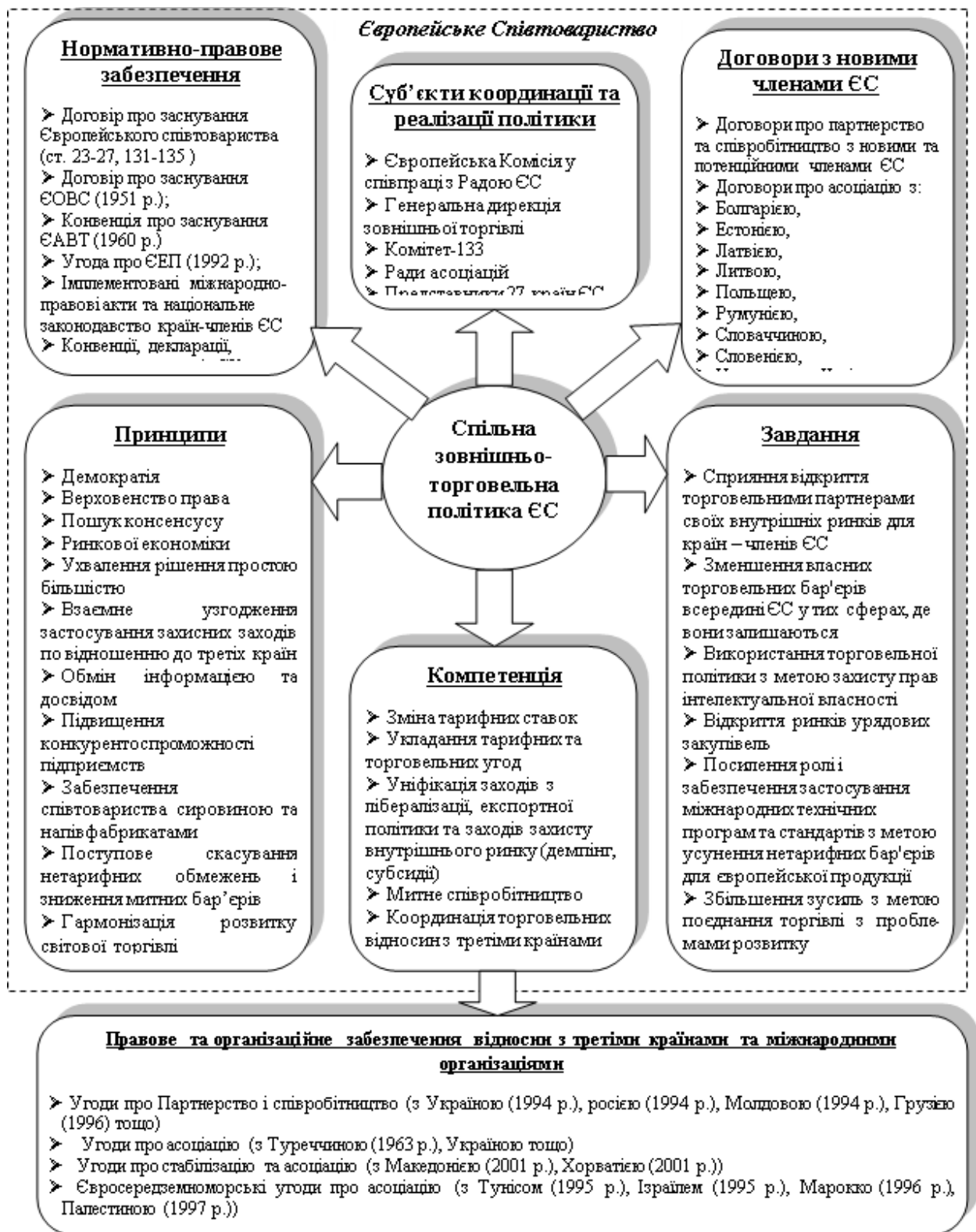

Рис. 1.1. Нормативне та організаційне забезпечення спільної зовнішньоторговельної політики ЄС

За: [складено автором]

Підсумовуючи зазначимо, що країни ЦСЄ, починаючи з 90-х років ХХ ст., активно долучалися до процесів регіональної європейської інтеграції і, пройшовши поетапно її форми, подані вище, здійснили інтеграцію в ЄС. Сьогодні в основі спільної торговельної політики країн ЄС лежать положення консолідованих договорів про утворення ЄС, які визначаються та координують торговельну та митну політику. У цих документах спільна торговельна політика розглядається через призму досягнення компромісу між інтересами країн-учасниць та Європейського Співтовариства.

1.2. Сутність і особливості формування спільної торговельної політики ЄС

Спільна торгова політика ЄС є дуже важливим елементом політики ЄС. Ця політика була сформована під впливом економічних і політичних факторів, які явно впливають на розвиток політичних відносин між ЄС та іншими країнами.

У відповідь на аргументи на користь радикальної концепції торгова політика ЄС трансформувалась на протязі певних етапів. Спільна торговельна політика може бути представлена в одній з 5 форм, обґрунтованих Бураковським І. [11]:

- селективний протекціонізм, дії якого спрямовані проти окремих країн або окремих товарів;
- галузевий протекціонізм, який дозволяє захистити окремі галузі від іноземної конкуренції, а не від усього вітчизняного виробництва;
- колективний протекціонізм як політика інтеграційних об'єднань, торгових груп держав у відносинах з третіми країнами;
- прихований протекціонізм – це спосіб використання методів внутрішньої економічної політики, а також для зниження тарифів і збільшення кількості нетарифних обмежень;
- монопольний протекціонізм – це одностороннє здійснення державних зовнішньоторговельних відносин з використанням обмежень

(контрольованих у країнах з централізованим контролем), спрямованих на захист інтересів держави [76, с.174].

Основними елементами розробки спільної торговельної політики ЄС є:

- теоретичні основи міжнародної торгівлі;
- правові основи торговельної політики – норми міжнародного права, внутрішнє право, а також принципи і механізми уніфікації та взаємодії норм міжнародного права і внутрішнього права.;
- інституційна основа торговельної політики – міжнародні та наднаціональні організації, національні урядові установи;
- ринкова основа – засоби реалізації торговельної політики, тобто режим зовнішньої торгівлі (комплекс заходів, що застосовуються для регулювання доступу іноземних товарів і послуг на внутрішній ринок в конкретній країні, а також для забезпечення доступу вітчизняних товарів і послуг на ринки інших країн).

В цілому, загальна торгова політика ЄС розуміється як набір заходів з боку держав-членів ЄС, які безпосередньо пов'язані з міжнародною торгівлею. Використовуючи теорію зовнішньоторговельної політики, можна не тільки деталізувати, а й пояснити різні види торгової політики:

- через переважання політики вільної торгівлі при проектуванні і розвитку зовнішньоекономічного сектора на структуру національної економіки в значній мірі впливає світовий ринок, в результаті чого національна структурна політика – не єдиний спосіб вплинути на структуру національної економіки і формування її зовнішньої економіки;
- протекціоністська політика може бути створена і розроблена під тиском державної структурної політики, може послабити і/або унеможливити вплив економіки інших країн (в залежності від форми протекціонізму) і зміцнити усталену структуру національної економіки. Зрештою така протекціоністська політика поглиблює протиріччя між науково-технічним прогресом та вимогами міжнародної співпраці та структурою національної економіки, посилює технологічну та технологічну відсталість, підриває

абсолютні та відносні переваги країни, знижує міжнародну конкурентоспроможність окремих товарів, галузей та національної економіки, що призводить до низьких якісних показників зовнішніх секторів економіки та економічного розвитку країни;

Формування та розвиток зовнішньоторговельного сектора економіки відчуває на собі вплив національної структурної політики, спрямованої на захист національних економічних інтересів. Тимчасовий характер захисних заходів та інструментів галузевого, селективного або прихованого протекціонізму дає змогу не лише врахувати національно-державні економічні інтереси, а й стати активним учасником МЕВ (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Інструменти торговельної спільної політики ЄС

Інструменти	Рівень	Особливості
1. Мито	ЄС	У межах раундів ГАТТ/ СОТ; автономний
2. Преференційне мито (митна квота)	ЄС	Загальні преференції; преференції для найменш розвинених країн; спеціальні ініціативи
3. Квоти	ЄС	Незначна кількість (переважно у сільському господарстві та рибальстві)
4. Добровільне обмеження експорту (ДОВЕ)	ЄС / національний	Усунення до 1999 р. (автомобілі у 1999р.)
5. Антидемпінгове мито	ЄС	Максимально 5 років (поновлення можливе)
6. Домовленості про фіксацію цін	ЄС	Базові ціни замість антидемпінгового мита
7. Регуляторні бар'єри	ЄС (переважно), національний	Технічні в основному
8. Експортні субсидії	ЄС	Тільки сільське господарство
9. Внутрішні субсидії	ЄС / національний	Застосовуються правила СОТ та ЄС

За: [17]

На початковому етапі формування спільної торговельної політики ЄС важливою була пропозиція міністра закордонних справ Франції Роберта

Шумана про створення Європейської організації вугілля і сталі (ЕОУС) (засновником цієї ідеї був французький Комісар з планування Жан Моне). У 1951-54 рр. на основі цього плану Париж підписав угоду про створення ЄЗ у Франції, Німеччині, Італії, Бельгії, Люксембурзі та Нідерландах. Відповідно до угоди, що набрала чинності в 1952-7-23 роках, держави-члени Асоціації передали значний суверенітет наднаціональним інститутам Європейського Економічного Простору [99, С.15]. Європейський Союз не тільки забезпечує робочі місця, а й підвищує рівень життя громадян країн-учасниць: він створює базову інфраструктуру для розширення інтеграції в інші сектори економіки.

Основа спільної торговельної політики держав-членів ЄС була закладена в договорі про заснування ЄАЕС в 1951 році. Проте, вже можна було спільно встановити верхню і нижню межі тарифів на вугілля і сталь. Посадові особи ЄЗ мали право рекомендувати кожній країні змінювати тарифи, контролювати імпорتنі та експортні ліцензії, а в деяких випадках вводити кількісні обмеження. Механізм реалізації Конвенції 1951 року полягає в координації індивідуальної торговельної політики, а не загальної політики держав-членів, оскільки вона не передбачає передачі повноважень держав-членів ЄАЕС з питань торговельної політики.

Суть ЄАЕС полягала у створенні спільного ринку для сировини та продукції вугільної промисловості та металургії, що базується на таких принципах:

- однакові умови доступу до країни, ринку сталі та вугілля для всіх споживачів спільного ринку;
- регулярна поставка необхідної кількості відповідного сировини і продуктів;
- розвиток виробництва в умовах раціонального використання сировини;
- підтримка розвитку міжнародних обмінів і модернізацію продукції;

- боротьба з протекціонізмом щодо промислових підприємств обох галузей.

Для досягнення цих цілей необхідні наступні заходи::

- поступове зниження тарифів і зняття кількісних обмежень на товарообіг між державами-членами;
- встановлення єдиних тарифів на транспортування сировини і продукції вугільної промисловості і металургії;
- посилення механізмів вільної конкуренції на загальному ринку шляхом заборони практики, що обмежує її (державні субсидії, картелі) [48, с.21].

Другий етап охоплює період від вступу в силу Договору про ЄЕП до створення Європейського Економічного Співтовариства (ЄЕС). Після краху ідеї створення європейського оборонного суспільства та пов'язаного з ним Європейського політичного співтовариства в 1954 році уряди Бенілюксу запропонували наступний крок в інтеграції, зосередившись на економіці. 25.3.1957 р. у Римі держави-члени ЄЕС підписали угоду з ЄЕС про створення Європейського атомного Союзу (Євроатом). Римський договір набув чинності 01.01.1958 року [32].

Конвенція про ЄЕС є прикладом системного підходу до створення спільного ринку і її дія спрямована на:

- зниження рівня сплати митних зборів, зняття обмежень за квотами у зовнішній торгівлі, а також інших торгових бар'єрів між державами-членами, усунення бар'єрів для пересування людей, послуг і капіталу між державами-членами, введення єдині мита;
- реалізація спільної сільськогосподарської політики; створення основи для вільної конкуренції на території спільноти; адаптація єдиного національного законодавства в ЄЕС до потреб спільного ринку;
- створення умов для розвитку дружніх відносин з колишніми колоніями з метою збільшення торговельного обороту і спільного впливу на прискорення економічного і соціального розвитку [48, с. 25].

Внутрішній загальний ринок ЄС розвинувся завдяки єдиному європейському законодавству (ЄЕЗ). Найважливішою метою ЄЕЗ років було формування 31 грудня 1992 р. спільного ринку – простору без внутрішніх кордонів, в якому повинні були бути забезпечені вільна торгівля, вільне пересування людей, послуги та умови для капіталу. Важливою подією на шляху до ефективного спільного ринку став договір, підписаний на міжнародній конференції в Маастрихті в 1991-92 роках установчого договору ЄЕС після ЄЕЗ. Його всеосяжною реформою став договір про ЄС, підписаний урядами держав-членів ЄС у 1992 р.

Важливою складовою формування зовнішньоторговельної політики в країнах ЦСЄ є так звана Європейська угода або Союзна угода. Ці угоди є особливим типом Угоди про асоціацію, яку Європейський Союз підписав у 1990-х роках з 10 країнами Центральної та Східної Європи: Болгарією, Естонією, Латвією, Литвою, Польщею, Румунією, Словаччиною, Словенією, Угорщиною та Чеською Республікою. Він заснований на повазі прав людини, демократії, верховенства права та ринкової економіки та спрямований на підготовку відповідних країн до членства в ЄС.

Таким чином, спільна торгова політика ЄС стала одним з найважливіших елементів європейської політики. Багато в чому це було пов'язано з економічним зростанням ЄС та довгостроковою інтеграцією спільного внутрішнього ринку. ЄС став важливим і впливовим учасником світової економіки. Сьогоднішня спільна торгова політика ЄС охоплює всі економічні питання, пов'язані з внутрішнім ринком Європи та її відносинами із зовнішнім світом.

1.3. Наслідки спільної торговельної політики ЄС для країн Центральної та Східної Європи

Аналізуючи переваги і недоліки запровадження спільної торговельної політики та процесів євроінтеграції для країн ЦСЄ не можна зробити однозначних узагальнень. Проте варто зазначити, що при вступі країн ЦСЄ

до ЄС, вони отримали низку значних переваг, якщо їх порівнювати з недоліками. Багато аналітиків зазначає [], що вступ країн ЦСЄ до ЄС був логічно вірним рішенням у напрямі покращення усіх сфер життя, до визнання людини та її прав, до розбудови демократичного суспільства. Тому на підставі досвіду країн ЦСЄ, розвиток відносин з ЄС у довгостроковій перспективі повинен залишатися найважливішим пріоритетом зовнішньо-економічної політики України.

Аналіз висновків декількох дослідників [1; 16; 39] дозволив узагальнити переваги і недоліки євроінтеграції та приєднання до спільної торговельної політики для країн ЦСЄ (табл. 1.3).

Наступні переваги можуть бути пов'язані з позитивними результатами вступу країни ЦСЄ в ЄС:

- Економічні вигоди: поліпшення макроекономічної стабільності, зниження тарифів, підтримка позитивного торгового балансу, поліпшення доступу до нових ринків для місцевих виробників, підвищення економічної ефективності;

- Політичні інтереси: стабільність політичної системи, адаптація національного соціально-економічного права до законодавства Європейського Союзу; участь у європейській системі колективної безпеки, забезпечення територіальної цілісності держави в існуючих кордонах; реформа державного судочинства;

- Соціальні пільги: реформи, такі як системи охорони здоров'я, освіти та соціального захисту; забезпечення ефективного захисту прав людини в європейських інститутах; відкриття кордонів, забезпечення вільного пересування громадян, розширення трудової міграції, туризму та освітніх можливостей; поліпшення і забезпечення адекватного рівня життя населення;

- Культурні інтереси: зміцнення культурного співробітництва з усіма країнами ЄС і доступ до інтересів інформаційного співтовариства ЄС.

Таблиця 1.3

Баланс переваг та загроз внаслідок європейської інтеграції для країн ЦСЄ

Переваги	Загрози
Економічні	
- покращання макроекономічної стабільності; - зниження митних тарифів та досягнення додатного сальдо торговельного балансу; - покращання доступу до нових ринків збуту для товарів місцевих виробників; - залучення додаткових європейських інвестицій в економіку; - отримання доступу до сучасних європейських технологій та інновацій; - надання субсидій для розвитку сільського господарства; - впровадження стандартів ЄС у виробничій сфері; - забезпечення та підтримка розвитку малого та середнього підприємництва; підвищення конкурентоспроможності на рівні національних підприємств та всієї економіки.	- зниження рівня конкурентоспроможності в окремих галузях і сферах економіки внаслідок відкриття національного ринку; - труднощі переходу до європейських стандартів у сферах виробництва та послуг; - зростання рівня споживчих цін; - переміщення до країн ЦСЄ шкідливих виробництв і погіршення внаслідок цього екологічної ситуації.
Політичні	
- стабільність політичної системи; - адаптація національного соціально-економічного законодавства із законодавством Євросоюзу; - участь у системі європейської колективної безпеки, гарантування завдяки їй територіальної цілісності держав у межах існуючих кордонів; - реформування національного судочинства.	- часткова втрата суверенітету; - небезпека втягнення країн ЦСЄ в протистояння цивілізацій між Заходом та Сходом (зокрема Китаєм), а також мусульманським світом; - ризики пов'язані з прагненням окремих держав вплинути на дезінтеграційні процеси в ЄС; - погіршення відносин з окремими країнами, що не є членами ЄС.
Соціальні	
- реформування систем охорони здоров'я, освіти, соціального захисту тощо; - забезпечення ефективного захисту прав людини в європейських інституціях; - відкриття кордонів і забезпечення вільного пересування громадян, розширення можливостей для трудової міграції, туризму, освіти; - підвищення і забезпечення належного рівня добробуту населення.	- погіршення візового режиму з окремими країнами, що не є членами ЄС; - проблеми, викликані міграцією та потоком біженців з країн Близького Сходу та Африки; - поширення європейських трендів погіршення демографічних показників; - зростання міграції висококваліфікованих працівників.
Культурні	
- посилення співробітництва у сфері культури зі всіма країнами ЄС; - отримання доступу до переваг інформаційного суспільства в межах ЄС.	- послаблення національної ідентичності; - падіння духовності; - нав'язування окремих неприйнятних для місцевого населення європейських цінностей тощо.

За: узагальнено автором

Негативний вплив вступу країн ЦСЄ до ЄС включає наступні загрози:

- Економічні загрози: зниження конкурентоспроможності в певних секторах і секторах економіки через відкриття внутрішнього ринку, труднощі з переходом на європейські стандарти в сфері виробництва і послуг,

зростання споживчих цін, перенесення небезпечних виробництв в країни ЦСЄ і, як наслідок, погіршення екологічної ситуації;

- Соціальні загрози: спрощення візового режиму з країнами, що не входять в ЄС; проблеми, викликані міграцією з Близького Сходу і Африки; поширення європейських тенденцій скорочення чисельності населення, збільшення міграції відмінних робітників в більш розвинені європейські країни;

- Часткова втрата суверенітету; небезпека для країн Центральної та Східної Європи, втягування в конфлікти протистояння великих цивілізацій;

- Культурні (ідеологічні) загрози: занепад національної ідентичності, занепад духовності, нав'язування певних європейських цінностей, неприйнятних для місцевого населення тощо.

Вступ держав ЦСЄ до ЄС відбувався в різний час, на різних етапах економічного циклу Європейського Союзу. Рівень ефективності інтеграції країн ЦСЄ залежить від зовнішніх факторів глобальної динаміки і внутрішніх факторів економічного розвитку, політичних, соціальних і культурних процесів, що відбуваються паралельно в цих державах (табл. 1.4).

Т. І. Костюк [44, с. 213] доводить, що рівень відкритості в галузі міжнародної торгівлі має першорядне значення для оцінки ефективності міжнародної інтеграції економік кожної країни, вибору типу режиму обмінного курсу та визначення її участі у валютному союзі. Чим вища відкритість економіки, тим більше зміни міжнародних цін на товари впливають на внутрішні ціни та вартість життя, а номінальний обмінний курс менш корисний як механізм компенсації зовнішніх потрясінь. Значний рівень відкритості торгівлі впливає на синхронізацію ділового циклу та зменшує відповідність стабільній внутрішній політиці.

Баланс переваг і загроз внаслідок європейської економічної інтеграції для країн ЦСЄ

Переваги	Загрози
Економічні	
- покращання макроекономічної стабільності; - зниження митних тарифів та досягнення додатнього сальдо торговельного балансу; - покращання доступу до нових ринків збуту для товарів місцевих виробників; - залучення додаткових європейських інвестицій в економіку; - отримання доступу до сучасних європейських технологій та інновацій; - надання субсидій для розвитку сільського господарства; - впровадження стандартів ЄС у виробничій сфері; - забезпечення та підтримка розвитку малого та середнього підприємництва; підвищення конкурентоспроможності на рівні національних підприємств та всієї економіки.	- зниження рівня конкурентоспроможності в окремих галузях і сферах економіки внаслідок відкривання національного ринку; - труднощі переходу до європейських стандартів у сферах виробництва та послуг; - зростання рівня споживчих цін; - переміщення до країн ЦСЄ шкідливих виробництв і погіршення внаслідок цього екологічної ситуації.
Політичні	
- стабільність політичної системи; - адаптація національного соціально-економічного законодавства із законодавством Євросоюзу; - участь у системі європейської колективної безпеки, гарантування завдяки їй територіальної цілісності держав у межах існуючих кордонів; - реформування національного судочинства.	- часткова втрата суверенітету; - небезпека втягнення країн ЦСЄ в протистояння цивілізацій між Заходом та Сходом (зокрема Китаєм), а також мусульманським світом; - ризики пов'язані з прагненням окремих держав вплинути на дезінтеграційні процеси в ЄС; - погіршення відносин з окремими країнами, що не є членами ЄС.
Соціальні	
- реформування систем охорони здоров'я, освіти, соціального захисту тощо; - забезпечення ефективного захисту прав людини в європейських інституціях; - відкриття кордонів і забезпечення вільного пересування громадян, розширення можливостей для трудової міграції, туризму, освіти; - підвищення і забезпечення належного рівня добробуту населення.	- погіршення візового режиму з окремими країнами, що не є членами ЄС; - проблеми, викликані міграцією та потоком біженців з країн Близького Сходу та Африки; - поширення європейських трендів погіршення демографічних показників; - зростання міграції висококваліфікованих працівників.
Культурні	
- посилення співробітництва у сфері культури зі всіма країнами ЄС; - отримання доступу до переваг інформаційного суспільства в межах ЄС.	- послаблення національної ідентичності; - падіння духовності; - нав'язування окремих неприйнятних для місцевого населення європейських цінностей тощо.

За: авторська розробка

Можливі наслідки членства в ЄС можна відстежити, проаналізувавши динаміку ВВП на душу населення. Аналіз динаміки ВВП на душу населення

за паритетом купівельної спроможності (ППС) показує лідерство Греції та Кіпру. Словенія займає третє місце в цьому рейтингу і перше місце серед нових країн-членів, за нею йдуть Хорватія і Туреччина. У той же час в Туреччині з 2017 року спостерігається різке зниження ВВП на душу населення з урахуванням паритету купівельної спроможності (рис. 1.2).

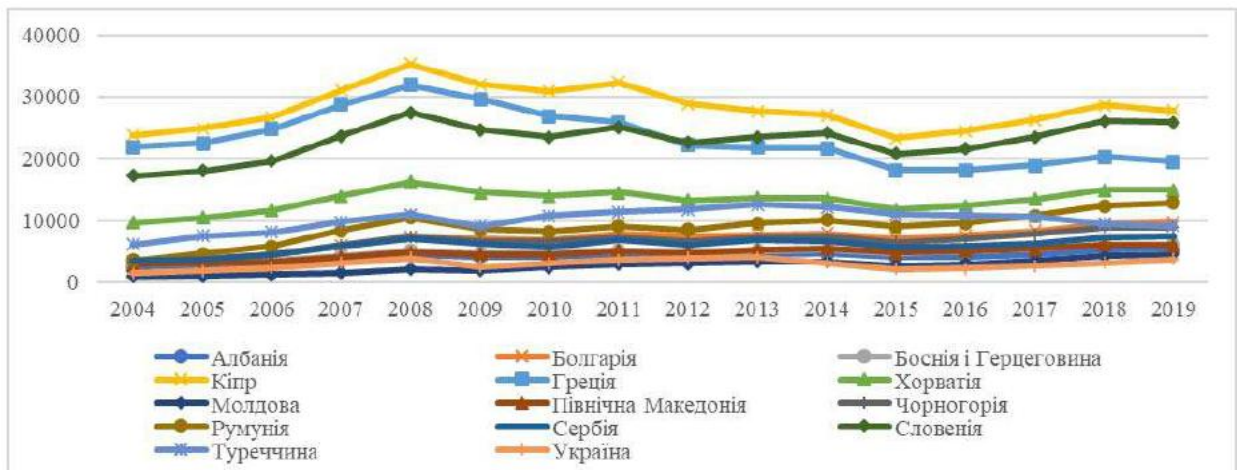

Рис. 1.2. Динаміка ВВП на душу населення за РРР у державах Південно-Східної Європи у 2004-2019 рр. (у допандемійний період), %

За: побудовано за [95]

У Болгарії зростання ВВП на душу населення після вступу в Європейське співтовариство спостерігається незначно, а в Румунії економічне зростання після інтеграції збільшується, незважаючи на серйозну світову фінансову та економічну кризу. Позитивну динаміку ВВП Хорватії на душу населення почали відстежувати тільки через 1 рік після її вступу до Євросоюзу.

З аquis можна зробити висновок, що акцент робиться на інтересах європейської інтеграції і що процес зближення країн ЦСЄ є багатовимірним економічним, політичним, соціальним і культурним. Крім того, він піднімає питання про витратні матеріали для дотримання законодавства ЄС. У той же час вигоди і витрати можуть розглядатися на різних рівнях: державному, корпоративному, соціальному і т.д. (таблиця 1.5).

**Рівні витрат і вигод внаслідок європейської інтеграції для країн
Центральної та Східної Європи**

Рівень	Вигоди	Витрати
Соціальний	Захист прав споживачів за рахунок розкриття інформації	Захист та реалізація прав людей на свободу підприємництва.
Компанії	- Вищий захист прав власності за рахунок міжнародного співробітництва. - Нижча середня вартість капіталу. - Доступ до більш ліквідних ринків. - Уникнення втрат внаслідок недостатнього розкриття інформації. - Переваги у переговорах внаслідок існування розкритої інформації щодо клієнтів і постачальників.	- Високий рівень вартості обов'язкового аудиту та всіх обов'язкових перевірок. - Конкурентні втрати, пов'язані з розкриттям власної інформації. - Високі разові видатки на впровадження МСФЗ, МСБО та дотримання їх виконання.
Держава	- Збільшення рівня довіри інвесторів до ринку країн ЦСЄ. - Зростання ефективності від конкуренції. - Більш ефективний розподіл капіталів і зростання прямих іноземних інвестицій. - Доступ до більш дешевого капіталу і ліквідніших фінансових інструментів. - Поглиблення інтеграції в європейські економічні та соціальні системи.	- Високі витрати на правове співробітництво у деяких міжнародних аспектах щодо банкрутства. - Конкурентні втрати від нижчого рівня вимог щодо розкриття інформації у державах-партнерах. - Високий рівень адміністративних витрат на створення публічно-відкритої системи реєстрації національних компаній та підготовку спеціалізованих судів у сфері справ щодо інтелектуальної власності.

За: побудовано автором

Отже, висока політична корупція, широке зловживання державними ресурсами, неадекватне та неефективне управління та неефективні судові системи є найважливішими факторами ризику, які можуть затримати майбутній розвиток та підвищити інвестиційну привабливість держав ЦСЄ. У більшості балканських країн, Молдові, Греції та Туреччині корупція як і раніше залишається однією з ключових проблем, яка не дозволяє у повній мірі проявити переваги від приєднання до спільної зовнішньоторговельної політики Євросоюзу.

Висновки до розділу

1. Наслідком запровадження спільної торговельної політики для країн ЦСЄ є: 1) використання зовнішньої торгівлі як засобу усунення деформації внутрішнього ринку і розширення меж попиту і пропозиції; 2) встановлення оптимального набору абсолютних і відносних переваг регулюється загальною політикою; 3) взаємодія економіки окремих країн змінюється процесом формування місцевої економіки. У цих умовах торгіві обмеження використовуються як засіб впливу на умови торгових партнерів для створення конкурентних переваг.

2. Загальна торговельна політика країн ЄС – це певний набір дій організаційної структури ЄС у сфері зовнішньоекономічних зв'язків, заснований на використанні таких характеристик, форм, методів та інструментів, які впливають на розвиток зовнішньої торгівлі країн-учасниць, об'єднуючи концептуальні засади вільної торгівлі та протекціонізм. Основним аргументом на підтримку політики протекціонізму як в розвинених, так і в країнах, що розвиваються є теза про несправність механізмів регулювання внутрішнього ринку, пов'язаних з потоками капіталу і формуванням "молодих" галузей. Водночас актуальність базової концепції дирижистської зовнішньоторговельної політики відкидається.

3. Прямим наслідком переходу країн ЦСЄ на європейську спільну зовнішньоторговельну політику стало збільшення частки трудомістких виробництв, але з часом технологічне виробництво почало розвиватися. Присутність іноземних інвесторів – необхідна, але недостатня умова для поліпшення якісної структури торгових потоків. Важливим потенційним обмеженням для лібералізації зовнішньої торгівлі слід розглядати одночасне погіршення поточного рахунку, яке, з одного боку, може відображати необхідне збільшення "інвестиційного" імпорту, а з іншого – зниження довіри до національної економіки і загрозу фінансового ринку. В цілому, необхідний баланс між зовнішніми і внутрішніми аспектами економіки, який може бути забезпечений необхідною підтримкою інфраструктурних проектів

і програм розвитку людського капіталу, заснований на логіці функціонування так званої іберійської моделі, заснованої на привабливості економіки, розвитку прямих іноземних інвестицій та експортно-орієнтованих переробних виробництв. Синергійний характер регіональної інтеграції країн ЦСЄ в контексті економічного розвитку призводить до таких результатів: відкриття певних секторів економіки для іноземних інвестицій, придбання технологій для поліпшення інвестиційного клімату, вдосконалення політики, створення більших ринків з кращими можливостями для реалізації принципів економії за рахунок масштабу; гармонізація внутрішнього законодавства, валютної та фіскальної політики, ринку праці. Це змушує створювати умови для вільного пересування своїх ресурсів між країнами.

РОЗДІЛ 2

НАПРЯМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ В УМОВАХ ЧЛЕНСТВА В ЄС

2.1. Аналіз процесів зростання зовнішньої торгівлі країн ЦСЄ в умовах євроінтеграції

Інтенсивне економічне зростання, викликане впливом міжнародної інтеграції, безперечно впливає на розширення експортного сектора і активну участь країн ЦСЄ в системі міжнародної торгівлі всередині ЄС. Реалізація процесу європейської інтеграції в країнах ЦСЄ демонструє явну взаємозалежність між розвитком зовнішньої торгівлі, викликаной поглибленням європейської інтеграції, і загальним економічним зростанням. Посилення зовнішньої торгівлі призводить до збільшення темпів зростання ВВП країни в цілому і збільшення доходів на душу населення за рахунок впливу різних макроекономічних показників.

Українським і західним вченим-економістам вдалося найбільш всебічно і систематично вивчити вплив зовнішньої торгівлі на економічне зростання завдяки широкому використанню економетричних моделей з різними варіативними варіантами, що дозволяють кількісно оцінити масштаби впливу торгівлі на рівень економічного зростання. Серед українських дослідників думка про зростання виручки торгових партнерів (у випадку України) в процесі інтеграції розділяє Шевчук В. О. [90].

Важливе дослідження про зв'язок між зовнішньою торгівлею і зростанням країни було проведено аналітиком МВФ Д. Аророю і А. Вамвакідіс [96], які проаналізували, наскільки довгострокове економічне зростання залежить від економічних умов в інших частинах світу. Загальний висновок полягав у тому, що з посиленням економічної інтеграції між країнами розвиток кожної економіки значною мірою залежав від розвитку торгових партнерів.

Щоб підтвердити результати вищезгаданого висновку, необхідно проаналізувати статистичні дані країн ЦСЄ про економічне зростання і зовнішню торгівлю. Для цього нам необхідно відстежувати, як розвиваються країни ЦСЄ з точки зору економічних показників, таких як ВВП і зовнішня торгівля (рис. 2.1). Беручи до уваги 30-річний період (1990-2020), країни зіткнулися з численними політичними та іншими проблемами (корупція, слабка правова держава тощо), хоча можна оцінити величезні досягнення цих країн. Але величезні соціальні та економічні перетворення наблизили їх економіку та суспільство до стандартів Західної та Північної Європи. У 1989 році реформи, що лежать в основі соціально-економічного зближення країн ЦСЄ з іншими регіонами, призвели до великих соціальних витрат: масова міграція з регіону, недостатній соціальний захист, але загальний результат призвів до того, що громадяни країн ЦСЄ змогли протягом 30 років досягти сучасного рівня економіки і успіху і оптимізму щодо їх здатності будувати суспільство добробуту (рис. 2.1).

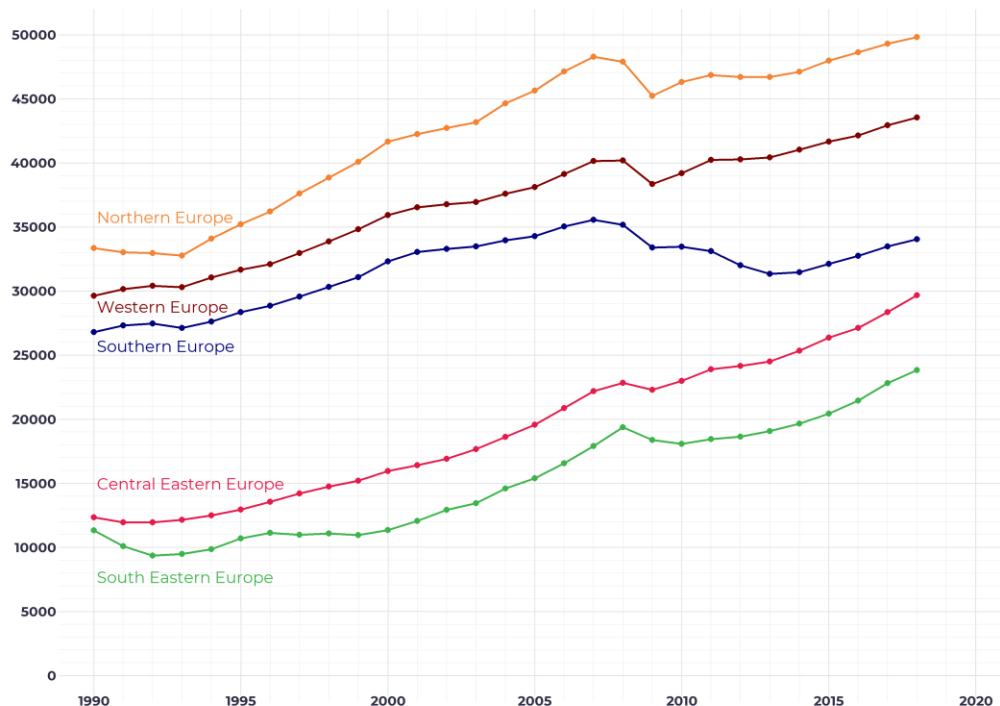

Рис. 2.1. Динаміка ВВП на душу населення (у цінах 2011 р. з урахуванням ПКС) у країнах Європи у 1990-2020 рр., дол. США

Джерело: [Ошибка! Источник ссылки не найден.]

Порівнюючи траєкторію ВВП на душу населення в Греції з 12 країнами

Центральної та Східної Європи, які є одними з найбідніших країн-членів ЄС, слід проаналізувати динаміку ВВП на душу населення в країнах Центральної та Східної Європи (з урахуванням цін у 2011 році), хоча в 1989 році він був набагато вищим, ніж у країнах Центральної та Східної Європи. Рис. А.1 і А.2 (Додаток А) показує, що 8 з 12 країн вже обігнали Грецію, в той час як Румунія, Хорватія і Болгарія вже наздогнали цей показник. Хоча Греції не вдалося домогтися стабільного зростання за останні 30 років, це не єдина країна в ЄС, якій ЦСЄ вдалося обігнати з точки зору багатства.

Щорічне зростання ВВП в країнах ЦСЄ в останні роки було вище, ніж в розвинених країнах. Таким чином, у 2021 році зростання ВВП становило 5,67% у США, 7,44% у Великобританії, 2,63% у Німеччині та 5,96% у Східній Європі (рис. 2.2). Таким чином, були виявлені наслідки відновлення економіки після COVID-19. На думку експертів, ВВП також зростатиме високими темпами у 2022 році, а потім поступово повернеться до зростання до пандемії [47].

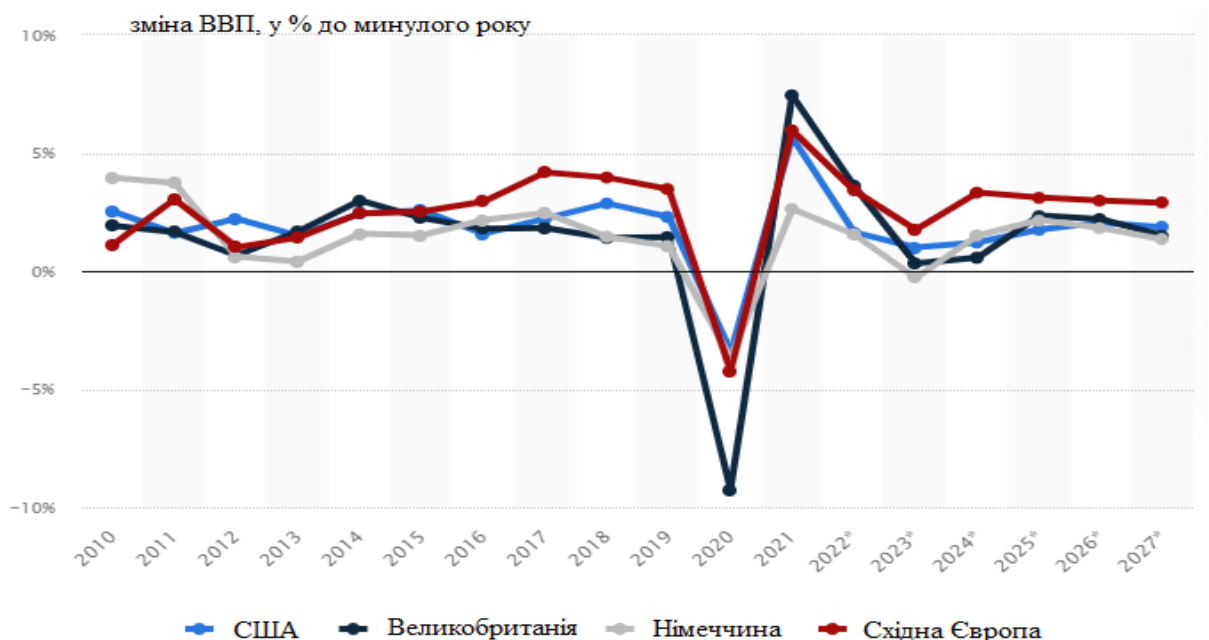

Рис. 2.2. Динаміка і прогноз ВВП в країнах ЦСЄ та високорозвинутих країнах в 2010-2027 рр. (* – дані за 2022-2027 рр. прогнозні), у %

За: [Ошибка! Источник ссылки не найден.]

Значна частина економічного зростання в країнах ЦСЄ була зумовлена

іноземними інвестиціями, що спрямовувались в експортно-орієнтований сектор. У результаті країни ЦСЄ мають доволі високі показники розвитку експорту (в частках від ВВП), які навіть перевершують аналогічні показники в Північній і Західній Європі (рис. 2.3).

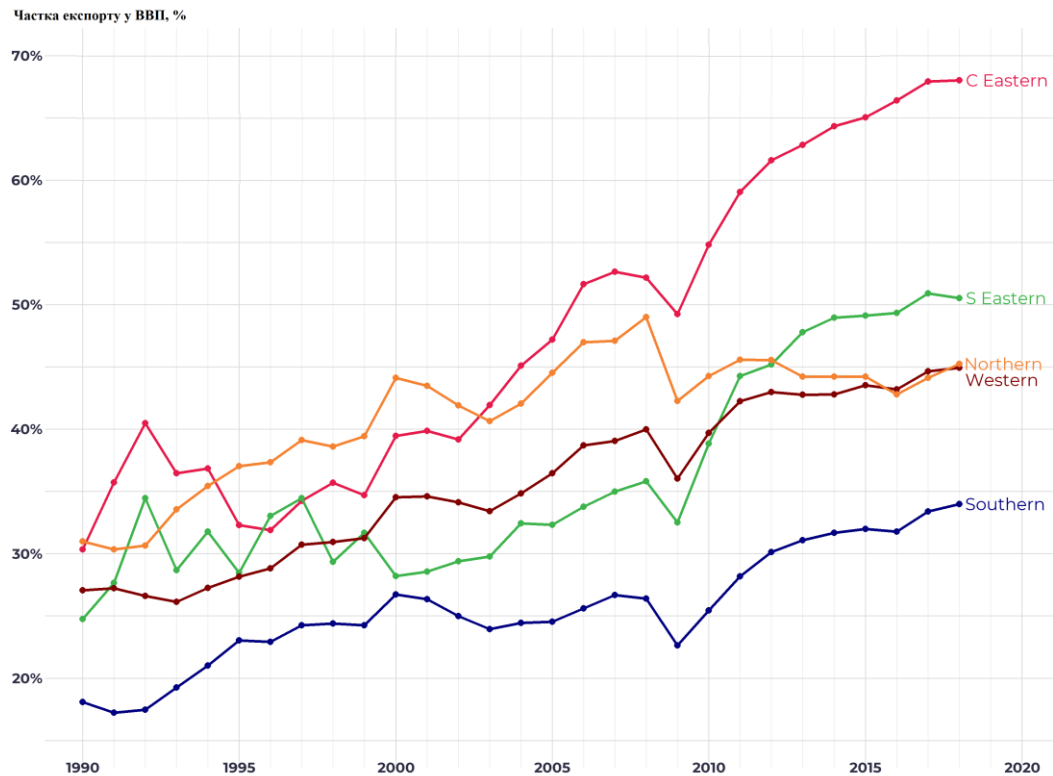

Рис. 2.3. Динаміка частки експорту до ВВП у країнах Європи у 1990-2020 рр.

За: [Ошибка! Источник ссылки не найден.]

Середній рівень відкритості для торгівлі товарами і послугами нових країн-членів значно вище, ніж в середньому по ЄС-28, але про високий рівень інтеграції нових країн членів в ЄС свідчить той факт, що понад 70% країн-членів ЄС мають високий рівень інтеграції в ЄС у сфері торгівлі товарами та послугами. Експорт та імпорт НКЧ надходять з ЄС-28, що відповідає країнам єврозони (ЕА) на 20 ринках для експорту з країн, при цьому ті ж чотири НКЧ (нові країни-члени) – це Чеська Республіка, Польща, Румунія та Угорщина. Загальна частка експорту цих країн до ЕА-16 зросла з

8,3% у 1999 році до 12,6% у 2009 році [80]. Це знаменує посилення торгової інтеграції між НКЧ та країнами єврозони.

Невеликі країни з відкритою економікою нових держав-членів добре інтегровані у сфері торгівлі між собою, а також між європейськими країнами. Багато досліджень були зосереджені на тому, як нові держави-члени синхронізуються між собою та з країнами єврозони за рахунок зростання торгових відносин.

По суті, робиться висновок про те, що процес синхронізації торгівлі в різних країнах відрізняється [36; 13; 22; 37]. Кілька інших досліджень дійшли висновку, що досягнутий рівень синхронізації залежить від типу макроекономічного шоку [3; 26]. Деякі дослідження узагальнюють висновки про високу схожість ділових циклів у нових країнах-членах та країнах єврозони [23]. Зокрема, в Польщі, Угорщині та Словенії була встановлена досить висока кореляція бізнес-циклу.

Таким чином, в результаті європейська економічна інтеграція – це не тільки конвергенція (зменшення відмінностей у взаєминах з основними макроекономічними показниками групи держав), а й реальний вихід національної економіки на єдиний європейський ринок, і європейська економіка, перебуваючи в стані інтеграції, співпрацює, спеціалізується і доповнює один одного. У той же час рівень подібності в бізнес-циклі збільшується, але переваги країни в конкурентоспроможності продовжують відігравати важливу роль. Європейська інтеграція передбачає не тільки прийняття спільної валюти Євро, а й інтеграцію секторів економічної системи в галузеві структури інтегрованого співтовариства.

2.2. Оцінка економічних наслідків приєднання країн Центральної та Східної Європи до ЄС

В рамках дослідження впливу зростання торгівлі на зростання економіки зарубіжні вчені аналізують безліч змінних. Залежними змінними

були переважно ВВП, рівень ВВП на душу населення, швидкість зміни ВВП та інші відносні доходи або їх відмінності, що дозволило визначити зміни рівнів, показники зростання та наслідки конвергенції. Більшість дослідників (зокрема, В. Арора і А. Вамвакідіс [95] та інші) використовували показник змін реального ВВП на душу населення, оскільки цей показник найбільш повно відображає рівень динамічного торгового впливу за період.

Як пояснюється в підрозділі 2.1, аналіз процесу економічної інтеграції, який в першу чергу виражається в активізації зовнішньоторговельних відносин та інвестиційного процесу, повинен проводитися з використанням економічних і математичних моделей. Щоб оцінити економічні наслідки інтеграції країн ЦСЄ в ЄС, в першу чергу необхідно враховувати взаємний вплив обсягів імпорту та експорту та рівня економічного зростання на рівні окремих країн, а також вплив розвитку зовнішньої торгівлі на динаміку економічного зростання з використанням просторових і часових вибірок статистичних даних для конкретної країни.

При вивченні взаємозв'язку між показниками, зумовленими ефективністю європейської інтеграції, і різними факторними показниками зовнішньої торгівлі, важливо констатувати, що під впливом ряду факторів, що впливають на зовнішню торгівлю (міжнародні інтеграційні об'єднання і політика), формується ще один показник розвитку зовнішньої і внутрішньої (внутрішньополітичної) сфер. На додаток до традиційного широкого двоступеневого методу найменших квадратів, у цьому випадку ми можемо використовувати найновіший метод авторегресії векторів VAR / VEC, який дозволяє досліджувати рівень взаємозалежності між залежними змінними.

Враховуючи результати кореляційно-регресійного аналізу впливу факторних показників окремих країн, можна виділити 2 групи держав. До першої групи входять Латвія, Литва, Естонія, Чехія та Словенія, а до другої - Латвія, Литва, Естонія, Чехія та Словенія, Польща, Угорщина та Словаччина.

У першій групі країн результати кореляційно-регресійного аналізу залежності отриманих показників-факторних показників X_1 (збільшення

експорту товарів і послуг) і X_2 (збільшення імпорту товарів і послуг) - свідчать про значний рівень впливу цих факторних показників (таблиця 2.2). Це означає, що рівень впливу факторів імпорту та експорту товарів і послуг становить близько 70-88%, а на всі інші фактори припадає 12-30% змін у зростанні ВВП в цьому штаті. В результаті процесу європейської інтеграції (впровадження та адаптація внутрішньої торговельної політики до спільної торговельної політики ЄС) можна зробити висновок, що поліпшення умов ведення зовнішньої торгівлі країнами ЦСЄ сприяє зростанню ВВП. У всіх цих розрахунках рівняння регресії для першої досліджуваної групи станів знаходиться на достатньому рівні критичного значення t-критерію Стюдента і критичного значення F-критерію Фішера-Снедекора.

Таблиця 2.2

Оцінка коефіцієнтів кореляції регресійної залежності

Країна	Коефіцієнти кореляції	
	Приріст ВВП – приріст експорту товарів і послуг	Приріст ВВП – приріст імпорту товарів і послуг
Латвія	0,850	0,860
Литва	0,670	0,840
Чехія	0,860	0,830
Словенія	0,860	0,890
Естонія	0,760	0,680

Джерело: розраховано автором

У табл. 2.3 подані коефіцієнти, які отримані із відповідних рівнянь регресії для регресійної моделі «приріст ВВП – приріст експорту товарів і послуг» та «приріст ВВП – приріст імпорту товарів йа послуг» для аналізованих країн із першої групи.

Розрахунки рівнянь регресійних залежностей

Країна	Рівняння	
	Приріст ВВП – приріст експорту товарів і послуг	Приріст ВВП – приріст імпорту товарів і послуг
Чехія	$y = 0,9772 \cdot x^{0,8576}$	$Y = 0,8098 \cdot x + 0,1852$
Словенія	$y = 0,8372 \cdot x + 0,1551$	$Y = 0,8288 \cdot x + 0,1645$
Литва	$y = 0,6058 \cdot e^{0,544 x}$	$Y = 0,5834 \cdot e^{0,579 x}$
Латвія	$y = 0,5946 \cdot e^{0,5707 x}$	$Y = 0,633 \cdot e^{0,5068 x}$
Естонія	$y = 1,039 \cdot x^{0,68}$	$Y = 0,622 \cdot x + 0,4195$

Джерело: розраховано автором

У більшості регресійних моделей отримані рівняння регресійних залежностей приростів рівня ВВП від приростів експорту товарів й послуг визначені як степенева функція (Чехія, Естонія) і експоненціальна (Литва, Латвія), а отримані рівняння регресійної залежності приросту рівнів ВВП від приросту імпорту товарів й послуг визначені як лінійна функція (Словенія, Чехія, Естонія).

У процесі аналізу взаємовідносин другої досліджуваної групи країн ЦСЄ, а саме Угорщини, Польщі та Словаччини, стійкої залежності отриманих показників (збільшення рівня ВВП факторного показника – експорту та імпорту товарів і послуг) виявлено не було. Ці суттєві розбіжності між результатами дослідження можуть бути пояснені головним чином тим фактом, що на початку процесу адаптації економічної політики до умов та вимог Європейського Союзу існують відмінності у вихідному становищі економіки держави з боку обох груп, а також у виборі стратегій економічних реформ і трансформацій.

Результати аналізу не показали істотного впливу показників ПІІ на рівень ВВП на душу населення в країнах ЦСЄ. Оскільки ПІІ не обов'язково належать до сфери, пов'язаної із зовнішньою торгівлею, їх вплив точно впливає на ситуацію на ринках ЄС і процеси, що відбуваються в адаптації внутрішнього сектора економіки до змін у зовнішній торгівлі. Відповідно до спільної торговельної політики ЄС, це не має яскраво вираженого

відношення. У цьому випадку це не тільки вплив частки прямих інвестицій, вкладених компаніями, що займаються зовнішньоторговельною діяльністю, а й вплив інших форм іноземних інвестицій на загальну тенденцію зростання ВВП держави.

У процесі дослідження ефектів інтеграції для країн ЦСЄ, слід дослідити вплив економік держав Західної Європи на економіки країн ЦСЄ. З метою з'ясування рівня впливу країн ЄС на економіки держав ЦСЄ доцільно використовувати квартальні індекси промислового виробництва для 15-ти країн Євросоюзу (EUZ_t) у період 1998-2022 рр., який розраховано за даними звіту МВФ «International Financial Statistics» [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**]. Досліджувався рівень впливу показника EUZ_t на основні макроекономічні показники, які характеризують рівень залежності економічних систем від процесів інтеграції.

В результаті проведення тесту Грейнджера не був виявлений в країнах ЄС-15 вплив динаміки промислового виробництва на показник експорту в усіх 4-ох досліджуваних країнах – Польщі, Угорщині, Чехії та Словенії (ЦСЄ-4) (табл. 2.4). Гіпотезу про відсутність суттєвого впливу EUZ_t на обсяг імпорту можна спростувати тільки для однієї країни – Чехії. Найповніше залежність національного виробництва від показника промислового виробництва у державах ЄС-15 має місце в Угорщині, у якій гіпотезу про відсутність такого впливу можна спростовувати на рівні статистичної значущості 1,0 %. Дещо слабше вплив EUZ_t на IND_t спостерігається у Польщі, тоді як в 2-ох інших країнах (Чехії та Словенії) усе свідчить про відсутність залежності промислового виробництва від показника країн ЄС-15.

Найбільш вдала гіпотеза полягає в тому, що рівень зростання споживчих цін залежить від динаміки промислового виробництва в ЄС-15 і високої залежності цінового фактора від ділового циклу. Отримані результати показують, що процес європейської інтеграції створює прямий

стимул для зростання виробництва, але це не обов'язково означає збільшення обсягу зовнішньої торгівлі.

Щоб врахувати можливі перехресні причинно-наслідкові зв'язки, структурні моделі промислового виробництва, інфляції та безробіття були додатково оцінені з урахуванням взаємозв'язку між цими показниками та впливом показників експорту та імпорту, а також динаміки промислового виробництва в ЄС-15. Детальні результати стосовно основних функціональних залежностей проаналізовано у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Тест Грейнджера для оцінки взаємної причинності між показниками промислового виробництва у ЄС-15 та показниками експорту-імпорту й промислового виробництва країн ЦСЄ

Країна	Статистична гіпотеза			
	<i>EUZ</i> не впливає на <i>IND</i>	<i>EUZ</i> не впливає на <i>EXPORT</i>	<i>EUZ</i> не впливає на <i>IMPORT</i>	<i>EUZ</i> не впливає на <i>CPI</i>
Угорщина	7,9710 (0,0060 [*])	0,1490 (0,7010)	0,2270 (0,6350)	0,8370 (0,4780)
Чехія	0,1810 (0,3330)	0,3630 (0,6980)	2,5740 (0,0390 ^{**})	2,7450 (0,0730 ^{***})
Словенія	0,4490 (0,5060)	0,8980 (0,3470)	0,8390 (0,3640)	12,7410 (0,0020 [*])
Польща	3,5360 (0,0640 ^{***})	1,4250 (0,2360)	0,1810 (0,6710)	5,1080 (0,0030 [*])

За: розраховано автором

В усіх 4-х аналізованих країнах ЦСЄ зростання обсягів експорту виступає фактором пришвидшення динаміки промислового виробництва, при чому найсильніше – в Чехії і Польщі (табл. 2.5). Одночасно масштаби зростання експорту дозволяють зменшити рівень безробіття лише у Словенії, а у Польщі спостерігається абсолютно протилежний ефект. Так само обсяги експорту прискорюють процеси інфляції у Чехії, проте їх знижує у Словенії.

**Головні результати емпіричної оцінки функціональних
залежностей промислового виробництва та експорту-імпорту**

	Угорщина	Польща	Словенія	Чехія
Вплив країн ЄС-15 на рівень інфляції	—	—	-0,639 (-1,658 ^{***})	0,319 (1,991 ^{**})
Вплив країн ЄС-15 на рівень безробіття	—	—	-3,706 (-2,093 ^{**})	—
Вплив країн ЄС-15 на експорт	1,316 (1,968 ^{**})	0,904 (1,652 ^{***})	0,943 (2,283 ^{**})	—
Вплив країн ЄС-15 на імпорт	—	—	-0,818 (-1,741 ^{***})	—
Вплив експорту на промислове виробництво	0,109 (3,053 [*])	0,373 (8,488 [*])	0,214 (4,151 [*])	0,305 (2,407 ^{**})
Вплив імпорту на промислове виробництво	-0,066 (-2,007 ^{**})	—	—	—
Вплив експорту на рівень безробіття	—	0,373 (8,488 [*])	-0,634 (-3,206 [*])	—
Вплив імпорту на рівень безробіття	-1,800 (-2,505 ^{**})	-0,443 (-2,486 ^{**})	—	—
Вплив експорту на рівень інфляції	—	—	-0,208 (-2,681 [*])	0,076 (2,613 [*])
Вплив імпорту на рівень інфляції	0,075 (2,604 [*])	0,103 (2,528 ^{**})	—	—

За: розраховано автором

Процеси «витіснення» імпортом внутрішнього промислового виробництва спостерігається лише в Угорщині. В Угорщині, і також у Польщі, зростання обсягів імпорту призводить до процесів зниження рівня безробіття, однак одночасно супроводжується прискоренням інфляції. Можна припустити, що такий ефект створюється унаслідок політики плаваючого обмінного курсу, за якого рівень девальвації грошової одиниці (як наслідок зростання імпорту) впливає на масштаби збільшення експорту й промислового виробництва, проте супроводжується процесами прискорення темпів інфляції.

Підсумовуючи слід зазначити, що використання фіктивної змінної Integration (0 – для періоду 1990: Q1 - 2004: Q2, 1 – для даних після вступу до Євросоюзу) свідчить, що у Словенії приєднання до ЄС не позначилось на жодних змінах аналізованих показників. Такі результати лише підтверджують глибокий характер інтеграційного процесу в цій країні. Тобто на динаміку основних макроекономічних показників подія не вплинула, оскільки необхідні зміни були внесені ще до вступу до Євросоюзу. Позитивний вплив членства в ЄС на промислове виробництво було відзначено тільки в Польщі. Також відбулося зниження імпорту та зниження безробіття. Загалом Польща – країна, яка безумовно виграла від членства в ЄС. Зниження рівня безробіття та зниження інфляції насправді є ймовірним результатом вступу Чехії до Європейського Союзу, але в Угорщині спостерігається зростання безробіття.

2.3. Особливості зовнішньоторговельної політики країн Центральної та Східної Європи в умовах членства в ЄС

Розширення ЄС, історія якого налічує понад 50 років, вплинуло як на країни ЦСЄ, так і на країни, які вже є членами інтеграційного Союзу. Всі країни, які є повноправними членами ЄС, змушені погоджуватися на певні умови в області зовнішньоторговельної політики.

По-перше, основа торгової політики ЄС: багатосторонні відносини і пріоритети стійкої торгової політики; підтримка процесу глобалізації (відкрита ринкова економіка і правила глобальної торгівлі); підтримка і заохочення інтеграції країн, що розвиваються в світову торгівлю.

По-друге, основою торговельного та тарифного законодавства ЄС, зокрема міжнародних двосторонніх та багатосторонніх угод ЄС, є єдині тарифи, заходи захисту торгівлі (антидемпінгові, антисубсидійні та превентивні заходи), поточний стан тарифних преференцій.

По-третє, готовність делегувати міжнародні торговельні переговори та формування спільної зовнішньоторговельної політики інституціям ЄС [25, с.228].

На думку авторів, особливості трансформації зовнішньоторговельної політики в результаті вступу країн ЦСЄ в ЄС можна класифікувати відповідно до критеріїв (рис. 2.5): сфера проявів; ефект; рівень проявів; тривалість проявів; характер впливу на національну економіку.

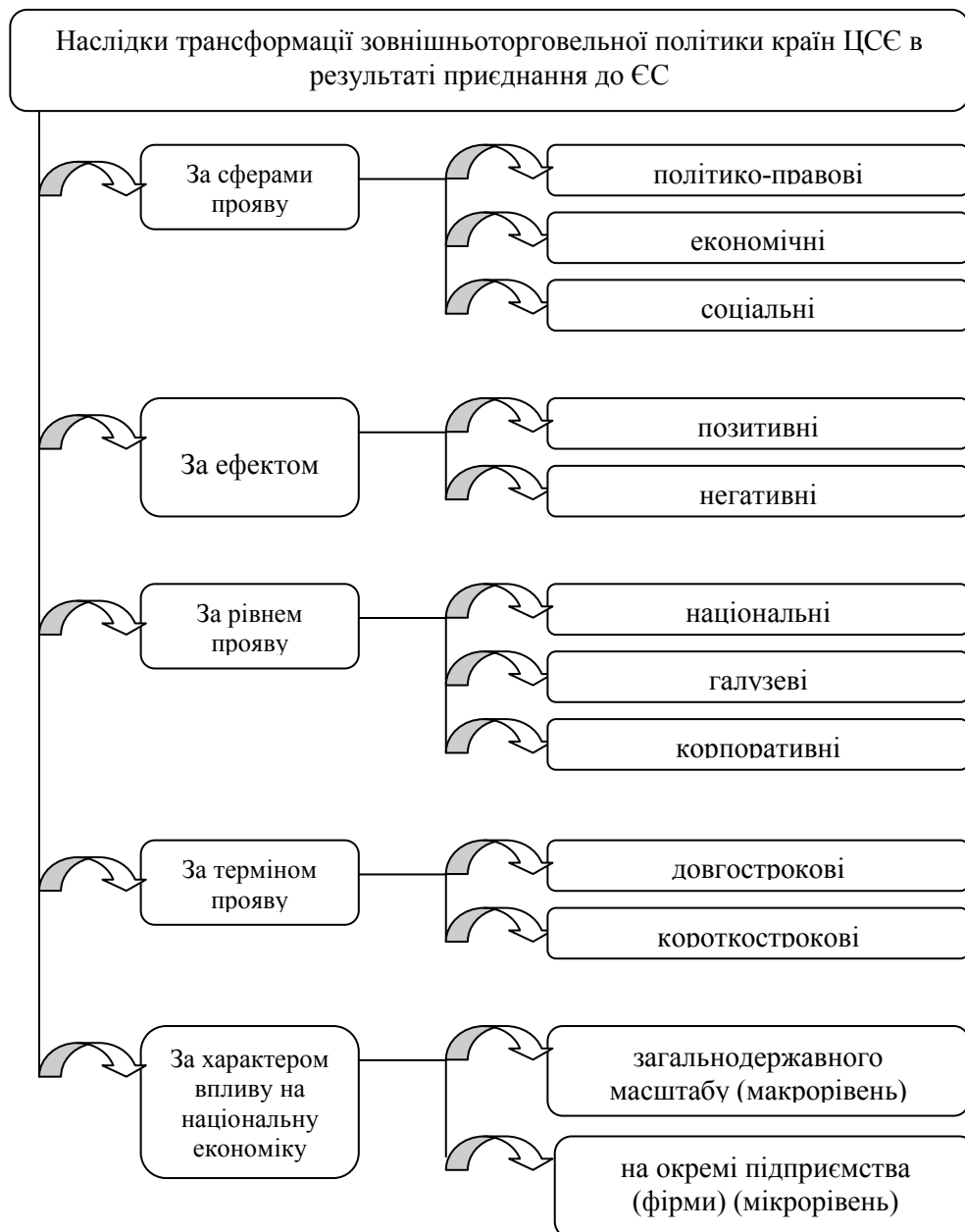

Рис. 2.5. Особливості трансформації зовнішньоторговельної політики країн ЦСЄ в умовах членства в ЄС

За: побудовано автором

Перехід до ринкової економіки в ЦСЄ забезпечується іще до початку переговорів і може бути оцінений на базі аналізування факторів, які визначають рівень відповідності національних економік країн ЦСЄ до вимог Євросоюзу, у тому числі по зовнішній торгівлі (рис. 2.6). Ключовим моментом є не лише забезпечення макроекономічної стабільності, але і залучення іноземних продуктивних інвестицій.

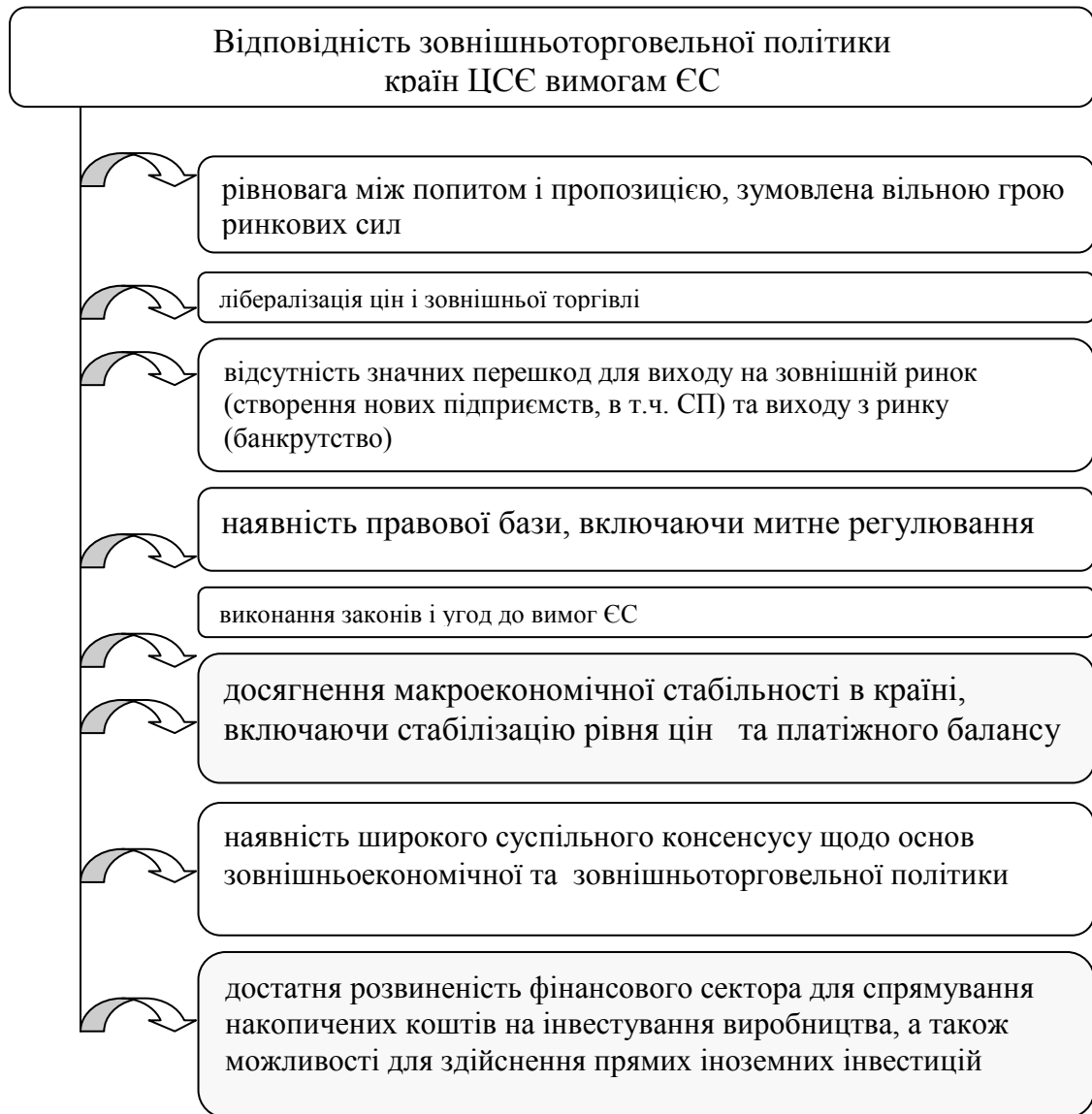

Рис. 2.6. Відповідність зовнішньоторговельної політики країн ЦСЄ вимогам Євросоюзу

За: складено автором

Ще одна складова економічного критерію – здатність країн ЦСЄ долати конкурентний тиск, що викликаний зовнішньою торгівлею і дією ринкових сил у межах ЄС, – має бути задоволена в середньостроковій перспективі 5-ти років і оцінюється на основі аналізу внутрішніх чинників їхньої національної економіки (рис. 2.7).

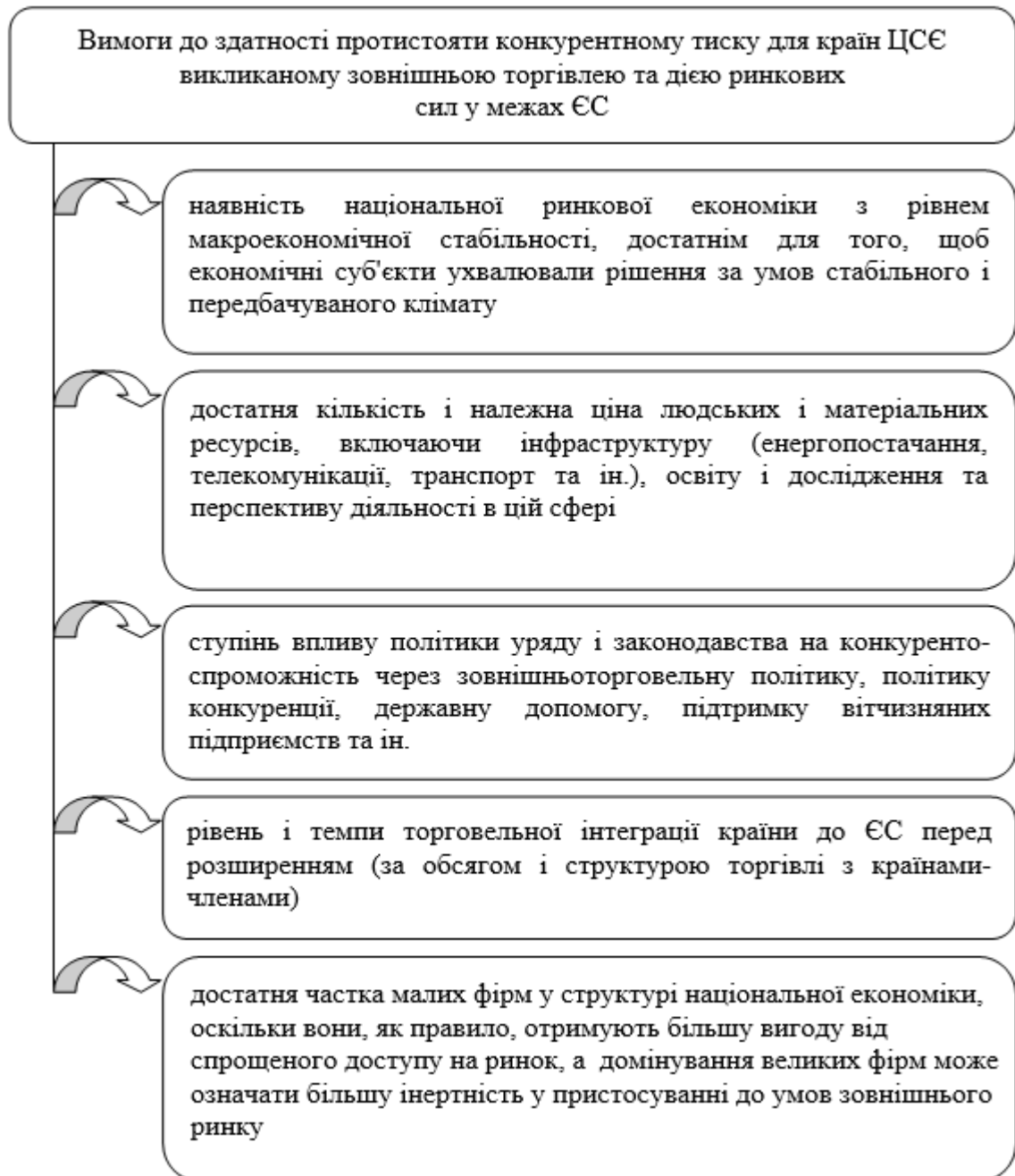

Рис. 2.7. Вимоги конкурентоспроможності зовнішньої торгівлі країн ЦСЄ у межах ЄС

За: складено автором

Офіційні ознаки макроекономічної стабільності, традиційно вважаються дуже сприятливими для розвитку зовнішньої торгівлі, були отримані Польщею та Угорщиною в процесі підготовки до вступу в Європейський союз, в той час як в 2004 році вони виявилися у відмінному становищі. Польща мала високий рівень безробіття (понад 18,0%) та значний дефіцит бюджету (понад 5,0% ВВП), тоді як Угорщина мала репутацію країни зі стабільними фінансами та високими інвестиціями, яка готується до введення євро до 2007 року. Однак після 2 років перебування в Європейському Союзі стало ясно, що Польща змогла використати циклічний економічний підйом для поліпшення бюджетного балансу та уповільнення інфляції, а в Угорщині політика надмірної експансії 2002-2005 років створила ілюзію успіху в економічному зростанні, але це стало очевидним через накопичення великої кількості грошей. макроекономічні дисбаланси.

Дещо парадоксально, але після вступу до ЄС частка країн, що не входять до ЄС, у польському експорті збільшилася, але частка торгівлі зі "старими" європейськими країнами знизилася, головним чином, в експорті [27, с.3-4]. Це стосується і інших країн Центральної та Східної Європи, на відміну від попереднього досвіду Греції, яка вступила до ЄС у 1980-х роках, а потім Іспанії та Португалії вдалося збільшити оборот зовнішньої торгівлі.

Підводячи підсумок, відзначимо, що результати дослідження показують, що Україна може адаптувати зовнішню торгівлю двома способами, використовуючи досвід країн Балтії, Словенії та Чехії або Польщі, Словаччини та Угорщини.

Висновки до розділу

1. На момент вступу в ЄС найбільшою проблемою адаптації зовнішньої торгівлі країн Центральної та Східної Європи було не зниження ставок імпорتنих тарифів, а в основному оптимізація структури імпорту та експорту, що пов'язано з виходом на нові глобальні ринки і гармонізацією внутрішнього законодавства в країнах Центральної та Східної Європи

відповідність вимогам ЄС. Процесу адаптації сприяли: а) застосування односторонніх захисних заходів для захисту сільськогосподарського сектору та контрдемпінгових заходів. б) впровадження стандартів в області конкуренції та захисту прав споживачів; в) ефективна конкурентна політика при формуванні повноцінної ринкової економіки; г) лібералізація банківського сектора. Процесу лібералізації зовнішньої торгівлі сприяло вдосконалення податкової системи, але певні труднощі виникли в боротьбі з корупцією, впровадженні санітарних норм ЄС і стандартів на продукти харчування, вдосконаленні адміністрування, створенні передумов для реструктуризації важкої промисловості і сільського господарства, а також високому зміцненні економіки та фінансового сектору. В цілому, досвід країн Центральної та Східної Європи показує, що ефективне державне регулювання є необхідним елементом для створення конкурентоспроможної національної економіки.

2. Оцінки просторово-часових зразків у 11 країнах з перехідною економікою показують, що збільшення як експорту, так і імпорту однаково сприятливо для економічного зростання. Індивідуальні характеристики, що сприяють зростанню ВВП, були виявлені в Латвії та Польщі (відповідний коефіцієнт уявних змінних виявився статистично значущим на рівні 5%). Що стосується прямого зв'язку між поліпшенням рахунку поточних операцій і динамікою ВВП, то це означає, що вигоди від негативного сальдо імпорту та експорту не слід переоцінювати, так що збільшення як імпорту, так і експорту з певними застереженнями однозначно виглядає як інфляція. Цей результат зводить нанівець важливість імпорту як антиінфляційного чинника і підтверджує можливість "повернення" інфляції через збільшення експорту. Включення тимчасової змінної дає зрозуміти, що спостерігається слабка тенденція до зниження інфляції в діапазоні від 0,15% до 0,17% на рік.

3. Лібералізація зовнішньої торгівлі в країнах ЄС була обумовлена поліпшенням податкової системи, розвитком сектора малого і середнього бізнесу, зниженням процентних ставок у зв'язку зі зменшенням премії за

ризик у зв'язку з появою істотних перспектив для держав-членів ЄС і поліпшенням фінансової дисципліни. Адаптації до нової економічної ситуації сприяють спеціалізовані програми ЄС. Практичний досвід країн ЦСЄ підтверджує теоретичну концепцію про в цілому позитивний ефект лібералізації зовнішньої торгівлі. Важливою проблемою є низька конкурентоспроможність державного виробництва, особливо у високотехнологічних галузях. Участь у багатосторонній системі регулювання торгівлі не має прямого впливу на економічне зростання. Водночас позитивний ефект досягається лише у разі успішної ефективної державної політики та конкурентних стратегій національних господарюючих суб'єктів. Вступ до ЄС в короткостроковій перспективі негативно позначиться на більшості секторів економіки, і тільки деякі галузі, які не відчували конкуренції з боку інших членів СОТ, є висококонкурентними. Аналіз, проведений у цьому дослідженні, дозволив обґрунтувати пріоритетні заходи щодо стимулювання експорту з використанням адміністративних інструментів.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ

3.1. Основні принципи формування сучасної зовнішньо-торгівельної політики України

Ситуація, в якій опинилось українське суспільство в умовах воєнного часу, свідчить, що європейська інтеграція стала стратегічним напрямком для забезпечення просування України до високих економічних, соціальних і політичних показників розвитку української економіки. У той же час, в ситуації, коли експорт є одним з найважливіших факторів розвитку певних галузей національної економіки, якщо Україна не буде повноцінно брати участь у міжнародній торгівлі, вона не зможе впоратися із зовнішньою торгівлею.

Отже, цілями зовнішньоторгівельної політики України на сучасному етапі є:

- сприяти розвитку конкурентоспроможної економіки та залучати до неї операторів зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД);;
- забезпечити більш ефективний доступ вітчизняної продукції на зарубіжні ринки;
- захист українських виробників від протекціоністських заходів інших держав;
- розробка правил, процедур управління торговими відносинами, впровадження спеціальних інститутів для вирішення спорів і регулярна модернізація міжнародної торгової системи;

Пріоритетними завданнями зовнішньоторгівельної політики України в сучасних умовах є:

- Створення належної системи зовнішньоекономічної діяльності, що відповідає економічному потенціалу України, інтересам економічної безпеки

системи зовнішньоекономічної діяльності, забезпечення ефективного економічного регулювання зовнішньоекономічної діяльності країни;

- Забезпечення належного економічного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні;

- Впровадження найкращих способів виходу українських виробників і трейдерів на зарубіжні ринки;

- Захист інтересів українських виробників і трейдерів на зовнішньому і внутрішньому ринках.

Реалізація цих викликів та інтеграційних прагнень України з урахуванням національної безпеки та забезпечення базових національних економічних інтересів у багатосторонньому співробітництві неможлива без всебічного врахування сучасних геополітичних реалій та перспектив [27, с.18; 8]. На наш погляд, одним з найважливіших з них є цей напрямок співпраці з країнами Центральної та Східної Європи, який цікавий відразу з кількох причин. По-перше, економіка країн ЦСЄ зберігає частину старого "постсоціалістичного" укладу життя, що сприяє кооперації багатьох вітчизняних підприємств. По-друге, країни ЦСЄ є їх географічними сусідами і об'єктивно посилюють стимули для зовнішньої торгівлі відповідно до відомої гравітаційної моделі Тінбергена [86]. По-третє, практичне значення має адаптація структури виробництва до реалій ліберального торговельного середовища, в якому країни Центральної та Східної Європи практично завершили свою діяльність, а Україна тільки почала. Фактично, країни Центральної та Східної Європи знаходяться "на крок попереду" України, об'єктивно збільшуючи вигоди від співпраці в контексті стратегії європейської інтеграції.

Просування європейської інтеграції на схід і залучення в це нових країн неминуче стануть все більш складним і трудомістким процесом, особливо через те, що рівні економічного розвитку занадто різні, необхідно враховувати відмінності у ставленні до трансформаційних економічних реформ і рівня їх реалізації [41, с.121].

Стратегічний документ ЄС "Європейська політика сусідства" прямо не вказує, на яких принципах або вимогах повинна ґрунтуватися стратегія обумовленості, відповідності європейським нормам і стандартам, що відноситься до країн категорії "сусідство" [45]. Однак слід зазначити, що сучасні принципи інтеграції в ЄС засновані на наступних трьох взаємопов'язаних і взаємозалежних пріоритетах [51]: 1) структурні зміни в національних економіках; 2) соціальні сфери; 3) навколишнє середовище.

Сукупність інтересів, пов'язаних з цими "трьома стовпами" відповідності національної економіки вимогам високорозвинених європейських країн, повинна визначати стратегічний напрямок адаптації вітчизняної економіки для досягнення рівня країни зі стійким розвитком. У той же час слід визнати, що введення більш жорстких умов в'їзду і більш суворих підготовчих перевірок для наступного заявника в ЄС не тільки ускладнює завдання адаптації національного економічного простору до вимог ЄС, а й викликає зміну принципів реалізації зовнішньоторговельної політики України відповідно до законодавства ЄС у нових зовнішньоекономічних реаліях. У той же час, необхідно вдосконалити і привернути більше уваги українських економістів і політиків до питання стратегічного розвитку зовнішньої торгівлі в Україні.

Активна і рівноправна участь України в міжнародній торгівлі, її інтеграція в ЄС, а також перспективи розвитку вітчизняної економіки створюють передумови для того, щоб ці процеси дозволили виробити чіткий механізм взаємодії нашої держави з іншими країнами, регіональними та міжнародними організаціями.

Сучасна зовнішньоторговельна політика України повинна ґрунтуватися на принципі реалізації зовнішньоторговельних і методологічних принципів, які визначаються наступними факторами:

- зміна стратегічного напрямку, викликане новим розташуванням політичних і економічних центрів світу;

- створення наднаціональних інститутів і організацій, чітко структурованих відповідно до "нового світового порядку";
- необхідність переорієнтації національної економіки на передові інноваційні технології у зв'язку з посиленням конкуренції на світовому ринку;
- вивчити досвід країн, що "на крок попереду" України, знайти можливість його використання, отримати оптимальну модель зовнішньоторговельної політики, здатну вивести національну економіку на рівень високорозвинених країн світу, а також можливість прогнозування її динаміки, головним чином зовнішньоекономічний сектор.

Необхідність вдосконалення принципів зовнішньоторговельної діяльності України, яка надмірно залежить від умов торгівлі, була підкреслена кризою під час світової пандемії і повномасштабної війни. Незважаючи на отримання Україною статусу країни з ринковою економікою і початок переговорів про створення зони вільної торгівлі з країнами-членами ЄС, розробляється нова і більш раціональна модель зовнішньоекономічної діяльності.

Основою реалізації зовнішньоторговельної політики України є принцип здійснення зовнішньоекономічної діяльності, визначений у статті 2 Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність" [66], найбільш важливими з яких є:

- Принцип суверенітету українського народу при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності;
- Принцип свободи зовнішньоекономічного підприємництва, який полягає в правах суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності;
- Принципи юридичної рівності та недискримінації;
- Принципи верховенства права;
- Принцип захисту інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Таким чином, в узагальненому вигляді усі принципи розвитку зовнішньоторговельної політики України можна відобразити рисунком 3.1.

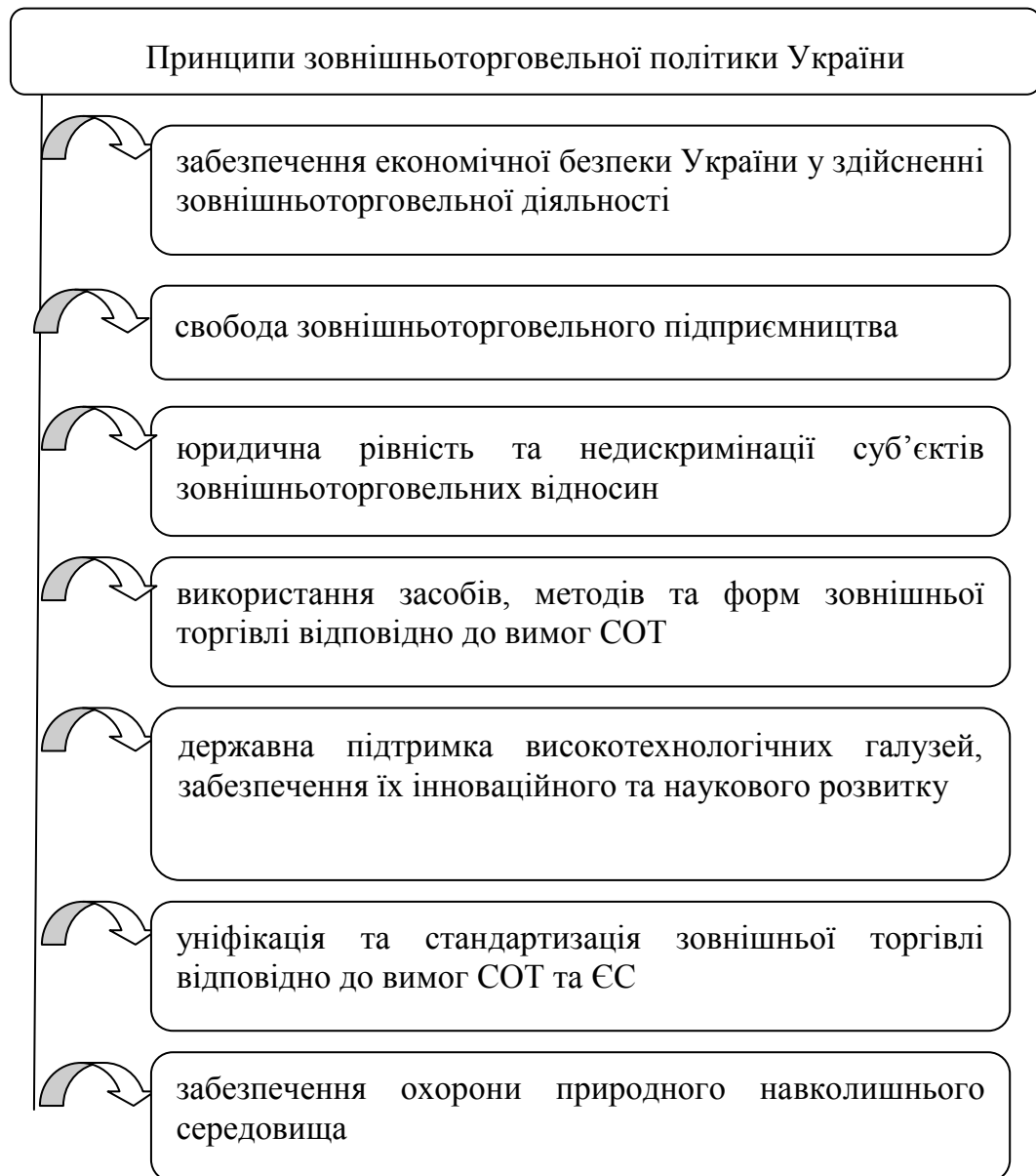

Рис. 3.1. Принципи зовнішньоторгівельної політики України

За: складено автором

Таким чином, здійснення зовнішньоторгівельної діяльності на підставі запропонованих принципів реалізації зовнішньоторговельної політики України забезпечується впровадженням протекціоністських за сутністю механізмів та інструментів (селективного, обґрунтованого, тимчасового протекціонізму, спрямованого на розвиток інновацій, модернізацію економіки, посилення міжнародної конкурентоспроможності економіки України), оскільки в умовах глобальної конкуренції вони надають змогу

захистити економічні національні інтереси країн і регіональних угруповань за умов дотримання уніфікованих правил і вимог ЄС та СОТ.

3.2. Стратегічні напрями вдосконалення зовнішньоторговельної політики України з урахуванням досвіду країн Центральної та Східної Європи

У зв'язку зі значним розширенням ЄС Україна стикається з проблемою вибору форми відносин з країнами-членами ЄС. При розробці відповідної стратегії розвитку зовнішньої торгівлі у зв'язку зі вступом України до ЄС необхідно проаналізувати зміни та тенденції у зовнішньоторговельних характеристиках країн Центральної та Східної Європи, що беруть участь в ЄС.

Більшість постсоціалістичних країн, включаючи Україну, заявляють про своє прагнення лібералізувати зовнішньоторговельну діяльність відповідно до сучасних вимог міжнародної торгівлі та інтегрувати їх у міжнародний торговельно-економічний простір, щоб підвищити конкурентоспроможність вітчизняних виробників і збільшити їх експортний потенціал.

Вступ України до ЄС як важливий етап процесу післявоєнної відбудови економіки і її європейської інтеграції має забезпечити підвищення ефективності зовнішньоторговельної політики, зміни у внутрішньому інституційному середовищі, які сприяють розширенню експортних можливостей. Однак відповідний процес не здається простим [69].

Як зазначає Резнік [68], досвід інтеграції країн Центральної та Східної Європи до ЄС показує, що вступ до ЄС без оновлення та адаптації економічної та політичної системи країни до рівня Західної Європи може спричинити серйозні проблеми та навіть дестабілізувати економічну, політичну та соціальну системи країни. Погоджуючись з цим висновком, ми підкреслюємо, що спектр можливих подій може бути дуже широким:

- деякі країни Центральної та Східної Європи відразу ж отримали "зелену вулицю" в ЄС, оскільки до початку європейської інтеграції у них був досить високий рівень економічного розвитку (перш за все, це відноситься до Іспанії);

- більшість "старих" країн-членів ЄС вимагали від країн ЦСЄ конкретної політичної та економічної стабільності. Це логічно, оскільки процес лібералізації зовнішньої торгівлі має певну політичну складову і залежить від підтримки збалансованої економічної політики;

- компромісний варіант між першими двома варіантами вимагав контрольованого просування шляхом вступу до ЄС: країна за країною, крок за кроком;

- стурбованість негативною еволюцією країн Центральної та Східної Європи у разі відмови від активної європейської інтеграції, виходу з ЄС;

- негативні наслідки можливі у разі дострокового вступу до ЄС регіонів, важливих з точки зору чисельності населення, відмінного економічного потенціалу та можливості соціальної нестабільності всередині ЄС [68, с.4].

На нашу думку, для створення ефективної системи сприяння розвитку зовнішньоторговельного потенціалу України необхідно враховувати вищевикладене і наступне:

- Державна виборча підтримка державних виробників у сегменті несировинного експорту;

- Розробка та прийняття міждержавних документів з координації ринків цінних паперів, страхування ризиків, валютного, митного та експортного контролю;

- Фінансування пріоритетних експортно-орієнтованих проектів в рамках спеціально створених державних і змішаних (державних і приватних) фондів;

- Надання податкових пільг виробникам та експортерам пріоритетної та високотехнологічної (інноваційної) продукції;

- Кредитна та страхова підтримка інновацій та розвитку пріоритетних експортоорієнтованих галузей промисловості;
- Розвиток міжнародного лізингу, орієнтованого на високотехнологічну продукцію;
- Розробка і впровадження сучасних, що зарекомендували себе в світі систем управління торгово-економічними відносинами;
- Створення сприятливих умов для організації та функціонування спільної Торгово-промислової палати, бізнес-центрів і представництв країни-найближчого торгового партнера України;
- Надання сприятливих умов та підтримки суб'єктам господарювання у розвитку різних форм спільного підприємництва: транскордонним фінансово-промисловим групам, лізинговим компаніям та іншим формам організації;
- Стимулювання привабливості прямих іноземних інвестицій у технологічну галузь (національна гарантія ризиків інвесторів, створення ефективної системи співпраці між інвесторами та державними органами на національному та регіональному рівнях);

Беручи до уваги досвід країн Центральної та Східної Європи в аналогічних областях економіки країни, в області експорту товарів і послуг слід виділити наступні пріоритетні напрямки економіки країни:

1) високотехнологічні, наукомісткі галузі машинобудування (верстати, літаки, ракети, кораблі, побутова техніка), порошкова металургія, тврдосплавні матеріали, металоцераміка, електрозварювання, вітчизняні технології досягають світового рівня або є важлива основа для його досягнення (в області нанотехнологій) це значно полегшує вирішення проблеми відкриття Україною власної ніші на світовому товарному ринку;

2) сільське господарство і агропромисловий комплекс, орієнтований в основному на партнерів в країнах ЦСЄ і країнах, що розвиваються. Серйозні соціально-економічні та структурні зміни в сільській місцевості можуть перевести сільськогосподарське виробництво та виробництво продуктів

харчування в категорію високоефективних галузей, які, поряд з іншими галузями, визначатимуть експортний профіль країни в системі міжнародного поділу праці [60];

3) видобувні та металургійні галузі промисловості – кольорові метали, уран, вугілля, сталь, прокат – користуються постійним попитом на світовому ринку і здатні, за умови докорінної реконструкції металургійних заводів, рудників і шахтних копалень і використання інноваційних технологій, посилити експортний потенціал України. Зокрема, експортний потенціал чорної металургії важливий і водночас суперечливий. Сьогодні Україна входить не тільки в п'ятірку найбільших виробників сталі, але і в число світових лідерів з виробництва сталі на душу населення. Потужна вітчизняна металургійна база, очевидно, продовжить залишатися однією з основних складових експортного потенціалу України, надаючи можливість реалізувати економічні переваги кваліфікованої і відносно недорогої робочої сили, власних природних ресурсів, компактного розташування виробництва, масштабів світового ринку, а також допоможе закрити технологічний розрив у торгівлі з розвиненими країнами. З іншого боку, необхідно знайти механізм нейтралізації таких макроекономічних потрясінь, які вітчизняна металургія зазнала минулого року. Одним з механізмів могло б стати створення стабілізаційного фонду за допомогою експортних мит при сприятливій кон'юктурі на світовому ринку;

4) сфера послуг: торгівля патентами та ліцензіями, ноу-хау, інжиніринг, різні послуги, особливо туризм. За наявності відповідної промислової, соціальної та зовнішньоекономічної інфраструктури Україна може реально та стабільно зайняти найбільш динамічні та вигідні позиції у світовій торгівлі послугами, оскільки це перспективний та економічно вигідний напрямок;

5) транспортні послуги пов'язані з дуже вигідним географічним положенням України. Транспортування товарів, нафти і газу на Близький Схід з частин Євразії на захід, з півночі на південь Європи і навіть на

Африканський континент може перетворитися на важливий канал надходження іноземної валюти, що вимагає серйозної структурної трансформації транспортного сектора, оснащеного новітніми транспортними засобами, які відповідають технічним і санітарним вимогам світових стандартів. В Україні є всі передумови для розвитку вітчизняного авіабудування, тому повітряний транспорт може зайняти тут особливе місце.

Доходи від експорту послуг не повинні "з'їдатися" соціальними програмами, але залучення прямих інвестицій для зміцнення експортного потенціалу несилових галузей, особливо за рахунок розвитку інфраструктури, має стати ще одним фактором, що стимулює експортний потенціал. Слід зазначити, що залучення прямих іноземних інвестицій є важливим фактором розвитку експорту, як показав зарубіжний досвід. Однак в Україні для досягнення цієї мети необхідно змінити структуру прямих інвестицій з виробничого сектора на експортний.

В результаті підхід ЄС до українського кордону об'єктивно посилює вплив європейського співтовариства на Україну та модернізує співпрацю з новими державами-членами ЄС – у стратегічному плані цей процес розширює межі співпраці з ЄС, сприяє впровадженню європейських стандартів в Україні та підтримує розвиток спільних проектів. Інститути і зовнішня торгівля, зокрема, поряд з рівнем Європи і високорозвинених країн світу у внутрішній економіці. За допомогою реалізації проектів технічної допомоги необхідно знайти взаємоприйнятні механізми, здатні підтримувати і розвивати позитивну динаміку двосторонніх торговельно-економічних і політичних відносин.

Висновки до розділу

1. Зовнішньоторговельна політика України в контексті реалізації стратегії європейської інтеграції, з одного боку, покликана вирішити протиріччя між необхідністю інтеграції в європейську та світову економіку, гармонійним розвитком національної економіки, захистом національних

економічних інтересів, внутрішнього ринку та вітчизняних виробників. Орієнтація на досвід країн ЦСЄ особливо важлива з точки зору вивчення особливостей адаптації економік зі значними пострадянськими економічними структурами до умов європейської інтеграції, переваги співпраці з країнами ЦСЄ посилюються географічною близькістю і загальними економічними зв'язками. Фактично, країни Центральної та Східної Європи знаходяться "на крок попереду" України, об'єктивно збільшуючи вигоди від співпраці з ними в контексті стратегії європейської інтеграції.

2. У контексті підготовки України до розширення ЄС та її вступу до ЄС реалізація зовнішньоторговельної політики має ґрунтуватися на таких основних засадах: а) використання стратегічної торговельної політики та забезпечення економічної безпеки за допомогою лібералізації інвестиційного режиму; б) відмова від дискримінації по суб'єкту зовнішньоторговельних відносин; в) активне використання процедурних механізмів СОТ; г) державна підтримка високотехнологічних галузей; д) гармонізація законодавства відповідно до вимог СОТ та ЄС. Вищевказані принципи повинні бути реалізовані в системі правових, інформаційних, економічних і фінансових заходів, спрямованих на активізацію зовнішньоторговельної діяльності України в єдиному європейському просторі. Беручи до уваги досвід європейської інтеграції країн Центральної та Східної Європи, зовнішньоторговельна стратегія держави повинна підтримувати створення високотехнологічного експортного сектора і ґрунтуватися на розумній макроекономічній політиці. У цих умовах селективний протекціонізм, який не суперечить правилам СОТ і правовим нормам ЄС, повинен мати конструктивні наслідки і не суперечити цілям довгострокового розвитку.

ВИСНОВКИ

1. Цілі, принципи та стратегічні завдання спільної торговельної політики ЄС полягають у розвитку торгівлі між державами-членами ЄС та третіми країнами на основі: а) підвищення конкурентоспроможності національних економік держав-членів ЄС; б) забезпечення потреб ЄС у постачанні сировини та матеріалів, напівфабрикатів в) для усунення серйозних порушень у функціонуванні економічних систем держав-членів ЄС, країни ЦСЄ здійснюють зовнішньоекономічні зв'язки відповідно до загальної торговельної політики, яка включає в себе всі економічні питання, пов'язані із взаємодією Європейського внутрішнього ринку з ринками інших країн, і формуються відповідно до вимог і пріоритетів на певному етапі розвитку інтеграційного процесу. Адаптація внутрішньої зовнішньої торгівлі країн ЦСЄ до умов спільної торговельної політики ЄС передбачає переорієнтацію геополітичних і регіональних пріоритетів, оптимізацію структури імпорту та експорту, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів і послуг на зовнішніх ринках, а також гармонізацію внутрішнього законодавства у сфері торгівлі, відповідно до вимог ЄС. Ряд відповідних заходів організаційного, правового, організаційно-економічного характеру та організаційної інтеграції відповідає системній трансформації економіки країн Центральної та Східної Європи, економічній лібералізації, впровадженню конкурентного середовища, чіткій і прозорій, що відповідає нормам економічного регулювання міжнародного права.

2. Проведене дослідження, присвячене трансформації зовнішньоторговельної політики країн Центральної та Східної Європи в умовах членства в ЄС, дає підстави стверджувати, що євроінтеграція справила позитивний вплив на розвиток національної економіки, незважаючи на наявність змін у зовнішньоторговельній політиці відповідно до нових умов для країн ЦСЄ, які в основному орієнтовані на зовнішні ринки (так звані малі країни ЦСЄ), зміни на традиційних ринках збуту національних товарів і послуг пов'язані з серйозними ризиками для розвитку

зовнішньоекономічних зв'язків через зниження конкурентоспроможності послуг. Водночас країни Центральної та Східної Європи, економіка яких орієнтована на внутрішній ринок (до так званих великих країн Центральної та Східної Європи, згідно з дослідженнями, проведеними в ході роботи, умовно можна віднести Україну), мають більш стабільну економічну базу у разі виникнення економічних, кон'юнктурних, політичних та інших ризиків. Це може мати негативний вплив на зовнішньоторговельний сектор національної економіки. В результаті всі країни Центральної та Східної Європи, маючи свої переваги та використовуючи відповідні організаційні та економічні механізми для адаптації зовнішньої торгівлі до спільної торговельної політики ЄС, мають певний приріст ВВП, який є основним показником зовнішньої торгівлі.

3. Вступ до ЄС дозволив країнам Центральної та Східної Європи збільшити свій експорт та покращити структуру якості. Процесу адаптації до такого супутнього явища лібералізації зовнішньої торгівлі, як зниження надходжень від імпорتنих мит, сприяло підвищення конкурентоспроможності внутрішнього середовища: а) використання односторонніх захисних заходів для захисту сільськогосподарського сектора і контрдемпінгу; б) гармонізація норм у цій галузі. конкуренції та захисту прав споживачів; в) ефективна конкурентна політика в умовах формування повноцінної ринкової економіки; г) лібералізація банківського сектора. Процесу лібералізації зовнішньої торгівлі сприяло вдосконалення податкової системи, але певні труднощі виникли в боротьбі з корупцією, впровадженні санітарних норм ЄС і стандартів на продукти харчування, вдосконаленні адміністрування, створенні передумов для реструктуризації важкої промисловості і сільського господарства, а також зміцненні економіки та фінансового сектора. Польща є єдиною великою країною ЄС, де зберігається позитивне зростання ВВП.

4. Емпіричні оцінки, засновані на структурних моделях окремих країн (Польщі, Чехії, Угорщини та Словенії), показують, що стимулюючий ефект

цих країн досягається головним чином за рахунок стимулювання експорту (відповідна залежність виявлена не тільки в Чеській Республіці). Оцінки просторово-часових параметрів 11 країн з перехідною економікою показують, що збільшення як експорту, так і імпорту в рівній мірі сприятливо для економічного зростання. Існують певні сумніви щодо прямої залежності між поліпшенням рахунку поточних операцій і динамікою ВВП. Збільшення імпорту та експорту явно нагадує інфляцію. Оцінки моделі Var/Vec підтверджують стимулюючий ефект як обсягів промислового виробництва, так і експорту в 15 країнах ЄС, але в жодній країні не було знайдено доказів, що підтверджують стимулюючий ефект імпорту.

5. Теоретичні дискусії і практичний досвід країн ЦСЄ підтверджують загальний позитивний баланс плюсів і мінусів лібералізації торгівлі, але переважання імпорту може означати, що конкурентоспроможність товарів і послуг місцевого виробництва залишається низькою, головним чином в сегменті технологічного виробництва. Стимулюванню експорту потенційно можуть сприяти: а) створення системи страхування експорту; б) розвиток податкової системи в напрямку стимулювання експорту; в) оперативна адаптація імпортової та експортно-правозастосовчої практики до вимог ЄС. Членство в СОТ, що стало необхідною передумовою для початку європейської інтеграції, не робить "автоматичного" впливу на економічне зростання, і отримання очікуваних позитивних результатів у вирішальній мірі залежить від дій урядів і готовності бізнес-структур працювати в конкурентному середовищі.

6. Аналіз адаптаційних процесів, що відбуваються в зовнішньоторговельній політиці країн Центральної та Східної Європи, і їх впливу на зовнішню торгівлю цих країн дозволить нам більш чітко сформулювати принципи сучасної зовнішньоторговельної політики України, які покликані вирішити протиріччя між необхідністю інтеграції в Європу, і необхідністю забезпечення гармонійного розвитку національної економіки. Орієнтація на досвід країн Центральної та Східної Європи, які знаходяться

"на крок попереду" України в процесі європейської інтеграції, практично цікава з точки зору вивчення особливостей адаптації до умов європейської інтеграції. Україна близька за економічними характеристиками до Польщі, Словаччини та Угорщини, які характеризуються значним внутрішнім споживанням, високою часткою сільськогосподарського сектора і підвищеною увагою до країн колишнього Радянського Союзу.

7. Проведені дослідження показують, що розвиток торговельних відносин з країнами ЦСЄ забезпечує автоматичний доступ до Центральноєвропейського сегменту ринку ЄС і сприяє економічному зростанню країн ЦСЄ за емпіричними оцінками, в деякій мірі прискорення динаміки промислового виробництва в країнах ЦСЄ стимулює економічне зростання, динаміку промислового виробництва в Україні та обсягів експорту та імпорту. Позитивний ефект від цієї зміни очевидний. Оцінки VAR / VEC підтверджують стимулюючий вплив промислового виробництва в країнах ЦСЄ на обсяги українського експорту - імпорту та промислового виробництва, збільшення українського експорту підвищить рівень промислового виробництва в країнах ЦСЄ.

8. Ефективна політика захисту внутрішнього ринку стала основою стратегії доступу на зовнішні ринки країн ЦСЄ в контексті спільної торговельної політики ЄС і доступу на внутрішні ринки третіх країн, а також стала однією з важливих передумов для переходу до ринкових принципів Європейського Союзу, функціонування внутрішньої економіки країн Центральної та Східної Європи та реалізація сучасної зовнішньоторговельної політики. Європейські міждержавні економічні угоди можуть включати пільгові умови, що знижують негативний вплив на економіку країн, що вступають до СОТ і ЄС на першому етапі лібералізації. Зокрема, країни ЦСЄ домоглися таких асиметрій, як взаємне відкриття ринків, перехідний період для адаптації окремих галузей до ринкових умов, право на застосування односторонніх захисних заходів і вибіркових тарифних обмежень, а також широкий спектр нетарифних бар'єрів у торгівлі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андре Я. Економічна інтеграція у Спільний європейський ринок: порівняльна характеристика зовнішньої торгівлі Польщі, Румунії та України / Я. Андре // Журнал європейської економіки ТДЕУ. – Т. 5, (№2). – Тернопіль, 2022. – С. 143–151.
2. Антонюк Л.Л. Економічні методи аналізу міжнародної конкурентоспроможності країн / Л.Л.Антонюк, В.І.Сацик // Економіка України. – 2021. – №4. – С.46–52.
3. Антонюк Л.Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації: [монографія] / Л.Л.Антонюк. – К.: КНЕУ, 2020. – 275 с.
4. Белінська Я. В. Фінансово-економічний розвиток України в умовах глобалізації: колективна наукова монографія / Національна академія управління / Я. В. Белінська (наук.ред.). — К. : Національна академія управління, 2018. — 212с.
5. Білорус О. Г., Власов В. І. Глобальні трансформації торгівлі: монографія / Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАНУ; ННЦ "Інститут аграрної економіки". — К. : ННЦ ІАЕ, 2018. — 226с.
6. Білорус О. Г. Глобальна продовольча безпека: монографія / Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України; ННЦ "Інститут аграрної економіки" УААН. – К. : ННЦ "ІАЕ", 2019. – 486с.
7. Белов О.Ф. Економічна безпека України: пріоритети та механізми забезпечення / О.Ф. Белов // Поглиблення ринкових реформ та стратегій економічного розвитку України до 2030 року: матеріали конф., Київ, 3-4 березня 1923 р. – Т.1. – Ч.2. – К., 2023. – С. 121–128.
8. Будкін В.С. Політика та ідеологія в зовнішньоекономічній стратегії нових незалежних держав / В.С.Будкін // Політична думка. – № 2. – 2014. – С. 44-51.
9. Будкін В. С., Гальчинський А. С., Геєць В. М., Дудченко М. А., Філіпенко А. С. Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть: Навч. посібник для студ. вищих навч. закладів. – К. : Либідь, 2002. — 470с.

10. Будкін В. С. Сутнісні характеристики та форми транскордонного економічного співробітництва / В. Будкін // Економіка України. – 2016. – № 12. – С. 52-63.
11. Бураковський І. Теорія міжнародної торгівлі / Ігор Бураковський. – К.: Основи, 2020. – 241с.
12. Буряк П.Ю. Європейська інтеграція і глобальні проблеми сучасності: [навч. посібник] / П.Ю. Буряк, О.Г.Гупало. – К.: Хай-Тек Прес, 2017. – 336 с.
13. Вдовин М.Л. Оптимізація зовнішньоторговельної діяльності України / М.Л. Вдовин // Вісник Львівського національного університету ім. І.Франка [серія: Економічна]. – 2023. – Вип. 32. – С. 305-312.
14. Вітлінський В.В. Моделювання економіки: [навчальний посібник] / В.В. Вітлінський. – К.: КНЕУ, 2023. – 408 с.
15. Вовк В. Стратегія сталого розвитку та європейська модель “еко-соціальної ринкової економіки” як основа конкурентоздатності України в сучасну епоху [Електронний ресурс] / В. Вовк, Б. Гаврилишин. – Режим доступу: <http://clubofrome.org.ua/corweb/Article/1/>.
16. Возняк М.Г. Економічні випробування Польщі у контексті глобалізації та регіоналізації / М.Г.Возняк // Журнал європейської економіки. – Т. 6, (№1). – 2019. – С. 29-50.
17. Волес В. Творення політики в Європейському Союзі / В. Волес, Г. Волес; [пер. з англ. Р.Ткачука]. – К.: Основи, 2014. – 871с.
18. Волосович В. Можливість політики встановлення монетарних цілей в Україні / В.Волосович // Сприяння сталому економічному зростанню в Україні / Ірина Акімова та ін. – К.: Альфа-Принт, 2022. – С. 311–324.
19. Генеральний директорат з питань торгівлі Європейської комісії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/trade/index_en.htm
20. Глобальні трансформації і стратегії розвитку: [монографія] / [Білорус О.Г., Лук'яненко Д.Г. та ін.; керівник авт. колективу і наук. ред. О.Г.Білорус]. – К.: ВІПОЛ, 2008. – 392 с.

21. Глобалізація і безпека розвитку: [монографія] / [О.Г.Білорус, Д.Г.Лук'яненко та ін.; керівник авт. колективу і наук. ред. О.Г.Білорус]. – К.: КНЕУ, 2021. – 733 с.
22. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ: Монографія / Кер. авт. і наук. ред. Т. М. Циганкова. – К.: КНЕУ, 2023. – 660 с.
23. Гончарук Я., Мокій А., Семів С. Досвід Австрійської Республіки у контексті формування стратегії і тактики міжнародної інтеграції України // Фінанси України. – 2013. - № 10. – С. 3-13.
24. Гордей О. Суспільний добробут в умовах інтеграційних процесів/ О.Д.Гордей // Фінанси України. – 2023. – № 5. – С. 38–43.
25. Гребельник О. П. Вдосконалення митно-тарифної системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні / О. П. Гребельник // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2023. – № 7(11). – С. 45–76.
26. Грущинська Н. Управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств України в умовах становлення процесів митного регулювання з країнами Центрально-Східної Європи / Н.М.Грущинська // Актуальні проблеми економіки. – 2021. – № 7(49). – С. 101–108.
27. Губський Б.В. Інтернаціоналізація української економіки / Б.В.Губський, Д.Г.Лук'яненко, В.Р.Сіденко // Економіка України. – 2000. – № 9. – С. 15–23.
28. Дайнен Д. Дедалі міцніший союз. Курс європейської інтеграції / Д. Даймен. – К.: К.І.С., 2018. – 696 с.
29. Данилишин Б.М. Збільшення обсягів зовнішньої торгівлі України після вступу в СОТ / Б.М.Данилишин. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/~1/0/all/2008/02/16/118716>
30. Доповідь Директора департаменту співробітництва із СОТ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ieac.org.ua/index.php?id=19&ch_id=20&ar_id=568&as=0.

31. Доусон Л. Р. Комерційна дипломатія: торговельна політика і право: Навч. посіб. / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка; Центр торгівельної політики та права, Оттава. – 2-ге вид., доп. та перероб. – Л. : Астролябія, 2006. – 704с.
32. Європейський Союз. Консолідовані договори / Ю. Петрусь (пер.). – К.: Видавництво “Port-Royal”, 2009. – 207 с.
33. Жовква І.І. Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО. Інтеграційні перспективи України / І.І.Жовква, Г.М.Немиря, Г.М.Перепелиця, В.Р.Сіденко; [3-тє вид.]. – К.: Інститут Євро-Атлантичного співробітництва, 2017. – 86 с.
34. Зінчук Т. О. Європейська інтеграція: проблеми адаптації аграрного сектора економіки: [монографія] / Т.О. Зінчук. – Житомир: ДВНЗ “Державний агроекономічний університет”, 2023. – 384с.
35. Економічна енциклопедія: в 3 т. / [кер. проекту С.В.Мочерний]. – Т.1. – К.: Академія, 2000. – 864 с.
36. Єгоров О.Б. Митна економіка (Україна – СОТ – ЄС): [навч. посібник] / О.Б.Єгоров. – Одеса: ПЛАСКЕ ЗАТ, 2022. – 226 с.
37. Інформаційна довідка щодо європейського інструменту сусідства та партнерства. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=84109&cat_id=80873
38. Картунов О.В. Західні теорії економічної та політичної інтеграції: спроби стислого аналізу / О.В.Картунов, С.В.Лаптев // Зовнішня торгівля. – 2021. – №3-4. – С. 140–143.
39. Климко Г. Актуальне дослідження міжнародних інтеграційних процесів / Г.Климко // Економіка України. – 2015. – № 7(49). – С. 79–90.
40. Козик В.В. Міжнародні економічні відносини: [навч. посібник] / В.В.Козик, Л.А.Панкова, Н.Б.Даниленко. – К.: Знання-Прес, 2023. – 406 с.
41. Кокорін В.І. Конкурентоспроможність економіки України / В.І.Кокорін // Бізнес & Економіка. – 2023. – №5. – С. 9-11.
42. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації:

[монографія] / за ред. Я.А.Жаліла. – К.: НІСД, 2025. – 388 с.

43. Кормич Б.А. Державно-правовий механізм митної політики України / Б.А.Кормич. – Одеса: Астропринт, 2021. – 180 с.

44. Костюк Т.Й. Зовнішня торгівля України: стратегія в умовах глобалізації / Т.Й.Костюк // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2024. – № 5-6 (17). – С. 79-84.

45. Краузе Г. Вплив Європейського Валютного Союзу (ЄВС) на економіку України / Г.Краузе // Україна на шляху до Європи. – К.: Фенікс, 2021. – С. 263–285.

46. Липко О. Експортно-імпортна політика в умовах глобалізації / О.Липко // Фінансова Україна. – 2022. – №5. – С.9-13.

47. Лисенко Ю.В. Нелінійна динаміка макроекономічних показників / Ю.В.Лисенко, Л.С.Сергеева // Економіка України. – 2024. – №11. – С. 27–34.

48. Луцишин П.В. Європейські інтеграційні процеси: формування єдиного ринку: [монографія] / П.В.Луцишин, С.В.Федонюк. – Луцьк: Вежа, 2024. – 200 с.

49. Майорова І.М. Сучасні тенденції світової торгівлі та перспективи України на світових ринках / І.М.Майорова // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2024. – № 3(15). – С. 47-53.

50. Маньковська Н. Взаємозв'язок між потоками прямих іноземних інвестицій та зовнішньою торгівлею в перехідних економіках на прикладі України / Н.Маньковська, Д.Дін // Сприяння сталому економічному зростанню в Україні. – К.: Альфа-Принт, 2021. – С. 271–283.

51. Масловська Л.В. До питання оцінки передумов інтеграції України в ЄС / Л.В.Масловська // Економіка України. – 2018. – № 6. – С. 72–79.

52. Маханець Л.Л. До питання про модель зовнішньоекономічної діяльності України / Л.Л.Маханець // Україна в ХХІ столітті: концепції та моделі економічного розвитку: матеріали V Міжнародного конгресу українських економістів. – Ч. 2. – Львів, 2021. – С. 491–494.

53. Міжнародна економіка: підручник / [за ред. А.П.Румянцева]. – К.:

Знання, 2016. – 479 с.

54. Мокій А.І. Регіонально-секторальна модель зовнішньоекономічної інтеграції: передумови і стратегія реалізація: [монографія] / А.І.Мокій. – Львів: Коопосвіта, 1999. – 346 с.

55. М. Пітер Ван дер Гук. Європа у період 1990-х рр. і на сучасному етапі / М.Пітер Ван дер Гук // Журнал європейської економіки. – 2003. – Т. 2 (№1). – С. 46–59.

56. Науменко Н. С. Зовнішньоторговельний режим України та перспективи його вдосконалення: Автореф. дис... канд. екон. наук / Українська академія зовнішньої торгівлі. – К., 2023. – 20с.

57. Нижник В. М. Україна на шляху до європейської інтеграції: економічна безпека, переваги вибору: монографія / В. М. Нижник (заг.ред.). – Хмельницький : ХНУ, 2018. – 307с.

58. Одлінг Д. Зростання в Україні – уроки інших країн із перехідною економікою / Д.Одлінг, Р. ван Рооден // Україна на роздоріжжі: Уроки з міжнародного досвіду економічних реформ. – К.: Фенікс, 2018. – С. 3–17.

59. Онищук М. Основне досягнення минулого року. Економічні вигоди членства Польщі в ЄС / М.Онищук. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lib.if.ua/info/publish/2006/evro.html>

60. Пархоменко В.Д. Україна в сучасних інтеграційних процесах. Україна – СОТ / В.Д.Пархоменко, Г.О.Бодяковська, А.П.Гончаренко, Н.І.Антонюк. – К.: УкрІНТЕІ, 2022. – 28 с.

61. Пахомов Ю.М. Національні економіки у глобальному конкурентному середовищі / Ю.М.Пахомов, Д.Г.Лук'яненко, Б.В.Губський. – К.: Україна, 2017. – 237 с.

62. Перепьолкін С.М. Міжнародне співробітництво України та Європейського Союзу в галузі митної справи / С.М.Перепьолкін // Митна справа. – 2016. – № 6 (48). – С. 23–26.

63. Писаренко С. М. Організаційно-економічний механізм реалізації регіональної політики Європейського Союзу / НАН України; Інститут

регіональних досліджень. — Л. : ІРД НАН України, 2012. — 80с.

64. Пісьмаченко Л.М. Удосконалення системи державного управління у сфері митно-податкового регулювання та контролю за зовнішньоекономічною діяльністю / Л.М.Пісьмаченко // Держава та регіони. – 2023. – №.3. – С. 133–137.

65. Покрещук О.О. Правове регулювання міжнародної торгівлі у контексті норм і правил ГАТТ/СОТ / О.О.Покрещук. – К.: Зовнішня торгівля, 2013. – 512 с.

66. Про зовнішньоекономічну діяльність України: Закон України від 16.04.1991 р. № 959-XII (із змінами і доповненнями) // Вісник Верховної Ради України. – 1991. – №29. – С. 377.

67. Регіональні суспільні системи / НАН України, Інститут регіональних досліджень; Відп. ред. Л.К. Семів. – Львів, 2017. - 496 с.

68. Резнік В.С. Розширення ЄС: східноєвропейський вектор (точка зору експертів Європейської Комісії) / В.С.Резнік // Економіка. Фінанси. Право, 2021. – №5. – С. 3–5.

69. Рокоча В.В. Міжнародна економіка: [навч. посібник: у 2 кн.] / В.В.Рокоча. – Кн. 1. – К.: Таксон, 2020. – 320 с.

70. Савельєв Є.В. Передумови поглиблення і прискорення європейської інтеграції України / Є.В.Савельєв // Журнал європейської економіки. – 2020. – № 2. – С. 111–119.

71. Садула Л. М. Зовнішньоторговельна політика ФРН (національний та наднаціональний рівні формування і реалізації): Автореф. дис... канд. екон. наук / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2023. – 20с.

72. Світова економіка: [підручник для студ. екон. спец. ВНЗ] / А.С.Філіпенко, О.І.Рогач, О.І.Шнирков та ін. – К.: Либідь, 2000. – 582 с.

73. Сіденко В. Р., Павленко Ю. В., Барановський О. І., Гаврилюк О. В., Барицька Л. П. Україна в процесах міжнародної інтеграції / НАН України; Інститут економічного прогнозування / В.Р. Сіденко (ред.). — Х. : Форт, 2023. — 280с.

74. Сіденко В. Р. Системна трансформація зовнішньоекономічної діяльності при переході від централізованої планової до ринкової економіки: Автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.05.01 / НАН України; Інститут світової економіки і міжнародних відносин. – К., 2001. – 32с.

75. Сохацька О. М., Тарнавська Н. П., Тибінь А. М., Устенко О. А., Черничинець С. П. Корпоративне управління в Україні: теоретико-методологічні аспекти. – Т. : Економічна думка, 2017. – 359с.

76. Словник сучасної економіки Макміллана / [ред. Д.В.Пірс]. – К.: АртЕк, 2020. – 640 с.

77. Статистика: теоретичні засади і прикладні аспекти: [навчальний посібник] / За ред. Р.В.Фещура. – Львів: Інтелект-Захід, 2023. – 576 с.

78. Статистична інформація Державної служби статистики України. – www.ukrstat.gov.ua.

79. Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації: [монографія] / за ред. Д.Г.Лук'яненка. – К.: КНЕУ, 2001. – 538 с.

80. Струк О. М. Зовнішньоторговельна політика України в умовах європейського вибору: механізми реалізації національних економічних інтересів: Автореф. дис... канд. екон. наук / Національний ін-т стратегічних досліджень. – К., 2017. – 19с.

81. Тіманн К. Розширення ЄС і його значення для України: погляд з Європейського Центрального Банку / К.Тіманн // Україна на шляху до Європи. – К.: Фенікс, 2018. – С. 251-262.

82. Трощинський П.В. Наслідки розширення Європейського Союзу на схід / П.В.Трощинський // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2015. – №73. – С. 52–53.

83. Угода про партнерство та співробітництво між Європейським Співтовариством і Україною, затверджена Указом Президента України від 11 червня 2008 року № 615/98. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://minfin.gov.ua/control/ru/publish/printable_article?art_id=40298

84. www.ji-magazine.lviv.ua/kordon/eu/2006/archiv2006.htm

85. Українець Л. А. Зовнішньоторговельна політика країн - членів ЄС в умовах екологізації економічного розвитку: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.02 / НАН України; Інститут світової економіки і міжнародних відносин. — К., 2007. — 19с.

86. Філіпенко А.С. Інтеграційні перспективи України: бігравітаційна модель / А.С.Філіпенко // Економіка України. — № 6. — 2015. — С. 11–22.

87. Шевчик Б.М. Оцінка економічної ефективності зовнішньої торгівлі як важливої домінанти економічної безпеки України / Б.М.Шевчик // Зовнішня торгівля: право та економіка. — 2021. — № 2 (14). — С. 59–61.

88. Шевчук В. Взаємодія ВВП і промислового виробництва та зовнішньої рівноваги у країнах Східної Європи і Балтії / В.О.Шевчук // Журнал європейської економіки. — 2022. — № 4. — Том 3.— С. 399–429.

89. Шевчук В. Платіжний баланс, економічне зростання і стабілізаційна політика / В.О.Шевчук. — Львів: Кальварія, 2018. — 734 с.

90. Шевчук В. Євроінтеграція і якість економічного зростання / В.Шевчук, Н.Черкас // Актуальні проблеми міжнародних відносин: збірник наукових праць. — К.: КНУ ім. Т.Шевченка: Інститут міжнародних відносин, 2017. — Вип. 66, Ч.І. — С. 15–23.

91. Шнирков О. І. Торговельна політика Європейського Союзу: [монографія] / О.І.Шнирков. — К.: Київський університет, 2022. — 152 с.

92. Commission of the European Communities. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.europa.eu.int>.

93. European Bank of Reconstruction and Development. Transition Report. 2019. London, 2019 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.unicefirc.org/publications/pdf/russianmonitor/Notes_Glossary.pdf

94. Ernst and Young. From Thought to Finish. European Affairs // EU Enlargement. Window of Opportunity. — 2022. — 11 p.

95. Europe in figures — Eurostat yearbook 2023. — http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/publications/eurostat_yearbook.

96. IMF. World Economic Outlook. October 2023. — 141 p. [Електронний

ресурс]. – Режим доступа: www.imf.org/External/Pubs/FT/weo/2023/02/pdf/chapter4.pdf

97. International financial statistics. – Yearbook. 2023. – 630 p.

98. International financial statistics. – Yearbook. 2024. – <http://www.imfstatistics.org/imf/>.

99. Key indicators for the Euro Area [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ec.europa.eu/economy_finance/indicators/key_euro_area/euroindic_en.pdf.

100. Kornai J. Transformational Recession. A General Phenomenon Examined through the Example of Hungary's Development / J.Kornai // *Economie Appliquee*. – 1993. – Vol 46. – № 2. – P. 181–227.

101. United Nations Economic Commission for Europe [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://w3.unece.org/pxweb/Dialog/Saveshow.asp>

102. World Bank. World Development Report. – 2023. – 133 p.